

PAGESOS, MENESTRALS I RENDISTES

Cervera i la Segarra en l'arrencada industrial catalana

(1702-1861)

Enric Tello Aragay

Tesi de Doctorat dirigida pel

Dr. Emili Giralt Raventós

Departament d'Història Contemporània

Facultat de Geografia i Història

Universitat de Barcelona

Març de 1987

PAGESOS, MENESTRALS I RENDISTES

Cervera i la Segarra en l'arrencada industrial catalana

(1702-1861)

Volum I

Enric Tello Aragay

Tesi de Doctorat dirigida pel

Dr. Emili Giralt Raventós

Departament d'Història Contemporània

Facultat de Geografia i Història

Universitat de Barcelona

Març de 1987

12. Repartiment de la 'riquesa total', amb
o sense capitalització dels ingressos
"ganancials". Saldos per oficis i mit-
janes per grups de propietaris de terra.

REPARTIMENT DE LA "RIQUESA TOTAL" (Sense considerar els ganancials)
 A CERVERA EL 1744, segons calculs efectuats a partir de les dades
 del cadastre-manifest del 1744-45. RT = valor de les terres posseï-
 des + valor dels immobles posseïts • llegats + capital prestat • de-
 gut en forma de censal • violari.

<u>RT</u> <u>lliures</u>	<u>nº d'indivi-</u> <u>dus inclosos</u> <u>al cadastre</u>	<u>RT</u> <u>per ells</u> <u>posseïda</u>	<u>% dels</u> <u>propie-</u> <u>taris</u>	<u>% RT</u>	<u>% de la pobla-</u> <u>ció inclosa</u> <u>al cadastre</u>
-750 a -1.000	1	-1.000	0,53	3,52	0,08
-500 a -750	8	-4.640	4,26	16,34	0,59
-250 a -500	18	-6.012	9,57	21,18	1,34
de 0 a -250	161	-16.737	85,64	58,96	11,95
total	(188)	(-28.389)	(100,00)	(100,00)	(13,96)
RT = 0	370	-	-	-	(27,47)
0 a 250	285	37.776	36,12	6,38	21,16
250 a 500	193	69.293	24,46	11,70	14,33
500 a 750	107	65.934	13,56	11,13	7,94
750 a 1.000	63	55.154	7,98	9,31	4,68
1.000 a 1.500	55	67.421	6,97	11,38	4,08
1.500 a 2.500	38	72.347	4,82	12,21	2,82
2.500 a 5.000	35	116.930	4,44	19,74	2,60
5.000 a 10.000	10	73.059	1,27	12,33	0,74
+10.000	3	34.468	0,38	5,82	0,22
totals	(789)	(592.382)	(100,00)	(100,00)	(58,57)
	1.347				100,00

REPARTIMENT DE LA "RIQUESA TOTAL" (incloent-hi els gananciais)
 A CERVERA EL 1744, segons calculs a partir de les dades del cadastre-manifest del 1744-45. RTN = valor de les terres posseïdes +
 + valor dels immobles posseïts • llogats + capital prestat • degut com
 a censal • violari + "capitalització" dels ingressos gananciais previ-
 ments de l'exercici d'un ofici artesà • del comerç.

<u>RTN</u> <u>lliures</u>	<u>nº d'indivi-</u> <u>dus inclosos</u> <u>al cadastre</u>	<u>RTN</u> <u>per ells</u> <u>posseïda</u>	<u>% dels</u> <u>propie-</u> <u>taris</u>	<u>% RTN</u>	<u>% de la pobla-</u> <u>ció inclosa</u> <u>al cadastre</u>
-750 a -1.000	1	-1.000	0,69	4,90	0,07
-500 a -750	5	-2.915	3,45	14,30	0,37
-250 a -500	12	-4.048	8,27	19,85	0,89
de 0 a -250	127	-12.430	87,59	60,95	9,43
total	(145)	(-20.393)	(100,00)	(100,00)	(10,76)
RTN = 0	351	-	-	-	(26,06)
0 a 250	266	34.120	31,26	4,33	19,75
250 a 500	183	66.043	21,50	8,39	13,58
500 a 750	105	64.516	12,34	8,19	7,80
750 a 1.000	74	65.049	8,70	8,26	5,49
1.000 a 1.250	51	55.979	5,99	7,11	3,79
1.250 a 1.500	41	56.020	4,82	7,12	3,04
1.500 a 2.000	38	66.322	4,46	8,42	2,82
2.000 a 2.500	23	50.592	2,70	6,43	1,71
2.500 a 3.000	22	59.363	2,59	7,54	1,63
3.000 a 4.000	18	62.852	2,11	7,98	1,34
4.000 a 5.000	11	48.026	1,29	6,10	0,82
5.000 a 7.500	10	64.209	1,18	8,16	0,74
7.500 a 10.000	4	38.243	0,47	4,86	0,30
+10.000	5	55.988	0,59	7,11	0,37
	(851)	(787.322)	(100,00)	(100,00)	(63,18)
	1.347				100,00

has. terra posseïda	nº ind.	RT positiva		RT = 0	RT negativa			habi- tants	saldo (lliures)
		+RT (lliures)	mit- jana	nº ind.	nº ind.	-RT (lliures)	mit- jana		
0-1 (1)	201	47.137	234,51	370	167	-26.123	-156,87	733	20.333
1-5	402	184.327	459,79	-	21	-2.131	-104,33	423	132.636
5-10	112	118.591	1.058,85	-	-	-	-	112	118.591
10-15	36	70.394	1.955,39	-	-	-	-	36	70.394
15-20	20	56.762	2.333,10	-	-	-	-	20	56.762
20-50	16	30.929	5.633,06	-	-	-	-	16	30.929
+50	2	23.742	11.371,00	-	-	-	-	2	23.742
total	789	592.382	750,31	370	133	-23.330	-151,01	1.347	563.933

CERVERA, 1714-45. "RIQUESA TOTAL" EN FUNCIO DE LA TERRA POSSEÏDA.

(1) aquest interval inclou els 631 individus no propietaris de terra.

has. terra posseïda	RT positiva		RT = 0	RT negativa			habi- tants	saldo
	% nº anu.	% +RT	% nº inu.	nº ind.	-RT	/		
0-1 (1)	25,48	7,36	100,00	33,33	32,22	54,70	3,71	
1-5	50,95	31,20	-	11,17	7,72	31,40	32,33	
5-10	14,20	20,02	-	-	-	3,31	21,03	
10-15	4,56	11,35	-	-	-	2,67	12,43	
15-20	2,53	3,53	-	-	-	1,49	10,07	
20-50	2,03	15,35	-	-	-	1,19	15,12	
+50	0,25	4,01	-	-	-	0,15	4,21	
total	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	

CERVERA, 1714-45. "RIQUESA TOTAL" EN FUNCIO DE LA TERRA POSSEÏDA (percentatges)

(1): aquest interval inclou els 631 individus no propietaris de terra.

lliures de terra posseïda	RT positiva			RT = 0	RT negativa			habita- tants	saldo (lliures)
	nº ind.	+RT (lliures)	mit- jana	nº ind.	nº ind.	-RT (lliures)	mit- jana		
0-200(1)	379	86.547	228,36	370	182	-27.443	-150,79	931	59.104
200-500	21,	117.120	544,74	-	6	-946	-157,57	221	116.174
500-1.000	107	112.905	1.055,19	-	-	-	-	107	112.905
1.000-1.500	33	54.733	1.660,33	-	-	-	-	33	54.733
1.500-2.000	19	45.632	2.401,63	-	-	-	-	19	45.632
2.000-3.000	20	54.098	3.204,90	-	-	-	-	20	54.098
3.000-5.000	3	43.962	4.334,67	-	-	-	-	9	43.962
+5.000	7	67.327	9.613,14	-	-	-	-	7	67.327
total	739	532.334	750,30	370	183	-23.339	-151,01	1.347	563.095

CERVERA, 1744- 5. "RI UESA TOTAL" EN FUNCIO DEL VALOR DE LA TIERRA POSSEIDA.

(1): aquest interval inclou els 531 individus no propietaris de terra.

lliures de terra posseïda	RT positiva		RT = 0	RT negativa		habita- tants	saldo
	nº ind.	+RT	nº ind.	nº ind.	-RT		
0-200 (1)	48,04	14,61	100,00	35,31	35,57	5,12	10,1
20-500	27,25	13,77	-	3,13	3,3	15,41	20,50
500-1.000	13,55	13,05	-	-	-	7,34	0, -
1.000-1.500	4,13	3,75	-	-	-	2,45	3,72
1.500-2.000	2,41	7,70	-	-	-	1,41	3,03
2.000-3.000	2,53	10,32	-	-	-	1,43	11,35
3.000-5.000	1,14	7,42	-	-	-	0,57	7,73
+5.000	0,33	11,37	-	-	-	0,52	11,34
total	100,00	100,00	100,00	100,0	100,0	10,00	100,00

CERVERA, 1744-15. Idem., en percentatges.

(1): veure la nota del quadre anterior.

<u>ofici o categoria</u>	<u>+RT</u> mitjana (lliures)	<u>-RT</u> mitjana (lliures)	<u>saldo</u> mitjà (lliures)	<u>% indi_</u> vidus amb +RT	<u>% indi_</u> vidus amb -RT
jornaler	133,64	-98,59	30,11		
pastor	225,25	-40,00	93,00		
<u>JORNALERS</u>	133,38	-97,30	30,24	63,13	36,32
pagès	342,53	-273,50	916,06		
parcer, masover, hortolà	195,07	-164,00	45,03		
<u>PAGESOS</u>	337,63	-201,13	306,78	92,57	7,43
teixidor	403,46	-50,00	384,17		
sastre	475,45	-143,35	234,33		
calçeter, passamaner, cape_					
llaire, peraire	165,67	-155,00	-17,57		
sabater	412,55	-163,75	226,52		
" de vell	242,65	-150,00	162,20		
corretger, guanter	1.053,70	-30,00	439,50		
espartenyer	604,47	-113,03	434,47		
corder	513,23	-34,41	331,21		
cisteller, albarder	143,50	-120,00	53,00		
ferrer	651,11	-30,00	530,70		
serraller	460,33	-200,00	130,50		
calderer	417,50	-300,00	173,33		
argenter	435,62	-	435,62		
fuster	695,35	-3,75	652,10		
boter, seasser, cudiraire	434,50	-	434,50		
serrador	-	-120,00	-120,00		
mestre de cases	354,37	-137,57	236,36		
terrissaire, vidrier	637,40	-	637,40		
forner	134,33	-143,63	-236,63		
semoler, carnisser	433,53	-167,30	130,73		
adroguer	1.417,47	-220,00	343,57		
candeler	1.568,75	-	1.568,75		
apotecari	1.759,05	-	1.759,05		
perruquer	345,00	-420,00	252,50		
llibreter, corder de viola,					
estamper, manescal	383,00	-170,00	161,30		
<u>ARTESANS</u>	545,54	-155,00	370,73	70,43	24,57

<u>ofici o categoria</u>	<u>+RT</u> <u>mitjana</u> <u>(lliures)</u>	<u>-RT</u> <u>mitjana</u> <u>(lliures)</u>	<u>saldo</u> <u>mitjà</u> <u>(lliures)</u>	<u>% indi</u> <u>vidus</u> <u>amb +RT</u>	<u>% indi</u> <u>vidus</u> <u>amb -RT</u>
comerciant	3.860,31	-257,50	2.737,27		
botiguer	3.052,92	-	3.052,92		
fabricant	237,50	-	237,50		
<u>total comerciants</u>	<u>3.316,86</u>	<u>-257,50</u>	<u>2.636,06</u>	<u>32,35</u>	<u>17,65</u>
traginer, cotxer, hostaler	145,57	-605,00	-42,00		
revededor, quincaller, estanquer	432,10	-405,00	132,93		
<u>COMERCIANIS</u>	<u>1.396,07</u>	<u>-374,75</u>	<u>1.377,03</u>	<u>77,14</u>	<u>22,86</u>
catedràtic	2.057,32	-164,33	1.589,50		
metge	1.175,25	-320,00	945,23		
notari	2.187,71	-	2.187,71		
<u>PROFESSIONS LIBERALS</u>	<u>1.716,77</u>	<u>-136,17</u>	<u>1.406,57</u>	<u>33,73</u>	<u>16,22</u>
<u>FUNCIONARIS i MILITARS</u>	<u>734,74</u>	<u>-336,00</u>	<u>405,31</u>	<u>59,23</u>	<u>30,77</u>
cavaller	3.723,57	-	3.723,57		
ciutadà honrat	2.233,35	-	2.233,35		
<u>NOBLES</u>	<u>3.455,32</u>	<u>-</u>	<u>3.455,32</u>	<u>10,0</u>	<u>-</u>
beneficiats de l'església (1)	1.355,23	-	1.355,23		
vídues	105,36	-77,36	44,19		
donzelles	3.273,07	-	3.273,07		
forasters	327,53	-	327,53		
TOTAL	50,45	-151,01	503,25	30,56	19,44

CERVELLA, 1744-45. "I UEDA TOTAL" MITJANA, PER OFICIS. Calculada a partir de les dades del cadastre-manifest. S'ha prescindit dels ossos, hereus i de tots aquells amb RT = 0 (generalment fills sense béns propis).

(1): el cadastre-manifest només comptabilitza una part de la riquesa de l'església parroquial en béns immobles i rendes.

<u>ofici o categoria</u>	RT positiva		RT negativa		saldo		saldo (lliures)
	indi_ri_ vidus_quesa	indi_ri_ vidus_quesa	indi_ri_ vidus_quesa	indi_ri_ vidus_quesa	indi_ri_ vidus_quesa	indi_ri_ vidus_quesa	
jornalers, pastors	39,4	25,5	16,3	3,0	20,3	2,9	16.123
pagesos, parcers	3,0	10,6	24,0	23,0	20,9	23,9	162.370
artesans ram tèxtil	6,9	6,1	3,3	4,5	3,1	4,4	
" " pell	5,3	5,6	2,3	1,5	3,3	1,3	
" " cànem	9,6	5,4	5,2	4,5	6,3	4,4	
" " metall	2,1	2,3	1,3	1,4	1,0	1,3	
" " fusta	2,1	1,2	2,6	2,1	2,5	2,2	
" " construcció	3,2	2,0	3,1	1,7	3,1	1,7	
" " alimentació	6,9	13,9	1,7	1,3	2,7	1,1	
" altres rams	1,6	2,7	1,5	2,5	1,5	2,6	
artesans	37,7	41,6	23,0	20,1	29,9	19,0	107.142
comerciants, revenedors, traguers	4,3	10,5	3,5	3,6	3,5	3,6	43.136
professions liberals	3,2	4,1	4,0	4,0	3,3	3,2	52.043
funcionaris, militars	2,1	4,7	1,1	1,1	1,3	0,0	5.269
nobles	-	-	2,2	9,9	1,8	10,4	53.013
beneficiats de l'església	-	-	3,3	6,0	2,7	6,2	
ordres religioses	-	-	-	3,0	-	3,1	
església (1)	-	-	-	3,0	-	3,3	52.657
forasters, vídues, donzelles, sense ofici	5,3	2,0	17,5	11,4	15,2	10,3	60.674
total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	563.993

CERVERA, 1744-45. REPARTIMENT DE LA "RIQUESA TOTAL" PER OFICIS. Calculat a partir de les dades del cadastre-manifest.

(1): de l'església el cadastre-manifest només recull una part de la seva riquesa en béns imobles i rendes.

Cervera, 1744-45 Correlació entre el valor de la terra posseïda i la riquesa global estimada pel cadastre-manifest per tots el conceptes 05/21/83 PAGE 2

FILE DATOS SCATTERGRAM OF	(CREATION DATE = 03/25/83)	DATOS INDIVIDUALES	(ACROSS) RT	RIQUESA TOTAL
(DOWN) VTTP	VALOR TOTAL TERRAS	VALOR TOTAL TERRAS	VALOR TOTAL TERRAS	VALOR TOTAL TERRAS
-266 65	1200 05	2666 75	4133 45	5600 15
		7066 85	8533 55	10000 25
			11466 95	12933 65
13507 00	I	I	I	I
12156 30	I	I	I	I
10805 60	I	I	I	I
9454 90	I	I	I	I
8104 20	I	I	I	I
6753 50	I	I	I	I
5402 80	I	I	I	I
4052 10	I	I	I	I
2701 40	I	I	I	I
1350 70	I	I	I	I
0 00	I	I	I	I

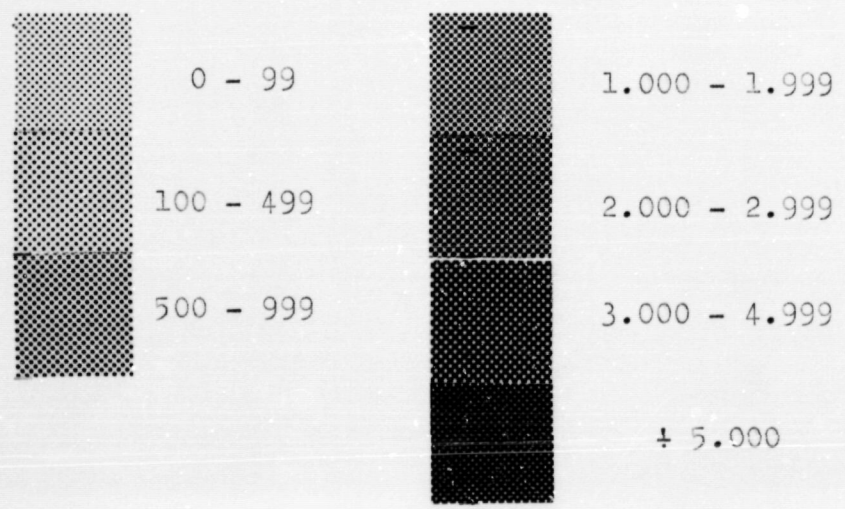
R = 0,91577 b = 0,67977

valor en lliures de la riquesa total estimada pel cadastre (terres i immobles posseïts o llogats i préstecs o deutes)

ENDEUTATS
lliures de RT

	nega_tiva	50-100	100-250	250-500	500-1.000	1.000-2.000	2.000-5.000	5.000-10.000	+	foras_ters o descon.
nega_tiva	0-99		100-499	500-999	1.000-1.999	2.000-2.999				3.000-4.999
50-100		0-99								
100-250	0-99	100-499	500-999							3.000-4.999
250-500	100-499	500-999	1.000-1.999	2.000-2.999						3.000-4.999
500-1.000	1.000-1.999	2.000-2.999	3.000-4.999							+
1.000-2.000	2.000-2.999	3.000-4.999								
2.000-5.000										
5.000-10.000										
+										
foras_ters o descon.										

lliures de capital prestat o degut

CERVERA, 1744-45

FLUXES D'ENDEUTAMENT

(III: segons RT)

nota:

RT = valor terres + valor immobles posseïts o llogats + capital prestat o degut.

El cadastre no inclou el prestamisme eclesiàstic.

13. Llistat dels 50 primers propietaris de terra, avaluada en extensió i en valor, i dels 50 contribuents més rics en patrimoni posseït a Cervera, comptant o no els ingressos "ganancials" capitalitzats "a raó de censal".

LLISTAT DELS 50 PRIMERS PROPIETARIS DE TERRA A CERVERA, EL
1744-45, AVALUADA EN EXTENSIÓ

	<u>jornals hectàreas</u>	
1 Comunitat de preveres de l'Església parroquial	144,8	63,1
2 Finca "els Comtals", del monestir de Montserrat	134,5	58,6
3 Antoni Martínez, botiguer	112,8	49,1
4 dona Francesca Perelló, vídua	103,3	45,0
5 Joan segura, pagès	99,8	43,5
6 Joan boldú, comerciant	71,2	31,0
7 Magí Indilla, doctor	71,2	31,0
8 Josep Miralles, pagès	63,8	27,8
9 Ramon Bargués, pagès	62,2	27,1
10 don Bonaventura Montaner, cavaller i regidor	57,6	25,1
11 don Magí de Casanoves, cavaller	57,4	25,0
12 Josep Felip, pagès	55,6	24,2
13 don Francesc de Niubó, cavaller	54,8	23,9
14 don Josep Mora, ciutadà honrat i regidor	53,4	23,3
15 Pere Llorens, candeler de cera	49,1	21,4
16 Josep Boldú, comerciant i mestre de postes	49,1	21,4
17 don Jacint de Gomà, cavaller	46,4	20,2
18 Joan Trilla, pagès	46,2	20,1
19 dona Francesca de Moixó, vídua	44,9	19,6
20 Ramon Balcells, pagès	43,7	19,0
21 Francesc Pomés, notari	43,6	19,0
22 don Marià de Nuix, cavaller	43,4	18,9
23 Francesc Rabassa, doctor i catedràtic de Medicina	41,9	18,3
24 Andreu Gulu, pagès	41,9	18,3
25 Josep Solsona, notari	40,8	17,8
26 Ramon Perelló, pagès	40,5	17,7
27 Josep Torranova, pagès	39,8	17,4
28 Bru Perelló, apotecari i regidor	39,4	17,2
29 Francesc Cosí, pagès	39,3	17,1
30 Josep Miró, pagès	39,1	17,0

(segueix)

(ve de la pàgina anterior)

	<u>jornals hectàreas</u>	
31 Francesc Artigues, teixidor	39,0	17,0
32 Joan Farré, pagès	38,6	16,8
33 don Josep de Moixó, cavaller i regidor	38,1	16,6
34 Jaume Trilla, pagès	38,0	16,6
35 Geroni Janer, notari	37,6	16,4
36 Rafael Clos, pagès	36,9	16,1
37 Josep Vilalta, pagès	35,9	15,6
38 Fèlix Montaner, comerciant	35,8	15,6
39 don Joan de Montaner, cavaller i regidor	34,3	15,0
40 Ramon Serra, pagès	33,9	14,8
41 Gaspar Salat, comerciant	32,9	14,3
42 Josep Toldrà, pagès	32,1	14,0
43 Francesc Agnès, pagès	31,3	13,6
44 Joan Domènech, pagès	30,6	13,3
45 Josep Soler, pagès	30,4	13,3
46 dona Agustina de Montserrat, vídua	30,1	13,1
47 Jaume Joan Pont, pagès	29,8	13,0
48 Isidre Segura, pagès	29,7	12,9
49 Joan Rossines, pagès	29,5	12,9
50 don Francesc de Sabater i Meca, cavaller i regidor	28,6	12,5

LLISTAT DELS 50 PROPIETARIS DE TERRA DE MÉS VALOR

	<u>lliures</u>
1 Comunitat de preveres de l'Església parroquial	13.507,0
2 Finca "Els Comtals", del monestir de Montserrat	10.075,0
3 don Bonaventura de Montaner, cavaller i regidor	7.006,8
4 Magí Indilla, doctor	6.465,6
5 Antoni Martínez, botiguer	6.414,3
6 dona Francesca Perelló, vídua	6.083,1
7 Joan Boldú, comerciant	5.473,1
8 don Jacint de Gomà, cavaller	4.926,2
9 don Magí de Casanoves, cavaller	4.421,2
10 Ramon Bargués, pagès	4.380,0
11 Josep Miralles, pagès	4.173,1
12 don Francesc de Niubó, cavaller	4.050,0
13 Francesc Rabassa, doctor i catedràtic de Medicina	3.410,6
14 mossèn Bonaventura Valls, prevere parroquial	3.160,0
15 Josep Mora, ciutadà honrat i regidor	3.041,2
16 Pere Llorens, candeler de cera	3.006,8
17 Josep Joan Segura, pagès	2.960,6
18 Gaspar Salat, comerciant	2.871,2
19 Jaume Trilla, pagès	2.846,2
20 dona Francesca de Moixó, vídua	2.820,0
21 Francesc Pomés, notari	2.740,0
22 Joan Trilla, pagès	2.722,5
23 Comanda de Sant Antoni Abat (convent dels Antonians)	2.713,1
24 don Marià de Nuix, cavaller	2.599,3
25 Francesc Cerveró, doctor	2.339,3
26 Antoni Morlius, pagès	2.319,3
27 Geroni Janer, notari	2.265,0
28 Josep Miró, pagès	2.193,1
29 Carles Tella, foraster (de Tarroja)	2.188,1
30 Fèlix Montaner, comerciant	2.176,8

(segueix)

(ve de la pàgina anterior)

	<u>lliures</u>
31 Josep Torranova, pagès	2.112,5
32 Ramon Serra, pagès	2.102,5
33 Josep Solsona, notari	2.079,3
34 Convent de Sant Domènech	2.036,2
35 Bru Perelló, apotecari i regidor	2.020,6
36 dona Agustina de Montserrat i Mir, vídua	1.970,6
37 Josep Felip, pagès	1.958,7
38 Valentí Surís, notari	1.943,7
39 Antoni Huguet, apotecari	1.906,2
40 Andreu Guu, pagès	1.889,3
41 don Joan de Montaner, cavaller i regidor	1.885,6
42 Diego Pallarés, doctor	1.875,0
43 don Josep de Moixó, cavaller i regidor	1.872,5
44 Josep Boldú, comerciant i mestre de postes	1.851,2
45 Francesc Agnès, pagès	1.746,2
46 Francesc Cosí, pagès	1.716,8
47 Felip Valls, pagès	1.714,3
48 mossèn Francesc Nuix, prevere i domer parroquial	1.693,7
49 Francesc Bergadà, pagès	1.684,3
50 Jaume Guitart (de professió desconeguda)	1.664,3

LLISTAT DELS 50 MÉS RICS DE CERVERA, SEGONS EL CADASTRE-MANIFEST
DE 1744-45 (SENSE CAPITALITZAR ELS INGRESSOS "GANANCIALS").

	<u>RT</u> <u>lliures</u>
1 Comunitat de preveres de l'Església parroquial	13.667
2 don Bonaventura de Montaner, cavaller i regidor	10.726
3 Finca "Els Comtals", del monestir de Montserrat	10.075
4 Joan Boldú, comerciant	9.722
5 don Magí de Casanoves, cavaller	9.370
6 Antoni Martínez, botiguer	9.109
7 Joan Castells, cirurgià	7.338
8 don Jacint de Gomà, cavaller	7.138
9 Magí Indilla, doctor	7.066
10 dona Francesca Perelló, vídua	6.963
11 dona Agustina de Montserrat i Mir, vídua	5.619
12 Ramon Bargués, pagès	5.384
13 don Francesc de Niubó, cavaller	5.350
14 Francesc Rabassa, doctor i catedràtic en Medicina	4.731
15 Fèlix Montaner, comerciant	4.561
16 Ramon Serra, pagès	4.542
17 Antoni Castells, comerciant	4.411
18 Francesc Cosí, pagès	4.143
19 Gaspar Salat, comerciant	4.111
20 Jaume Trilla, pagès	4.006
21 Josep Mora, ciutadà honrat i regidor	3.941
22 dona Francesca de Moixó, vídua	3.920
23 Pere Llorens, candeler de cera	3.897
24 don Francesc Grau, cavaller	3.631
25 Francesc Pomés, notari	3.600
26 don Marià de Nuix, cavaller	3.559
27 Felip Valls, pagès	3.484
28 Ramon Rossell, fuster	3.475
29 Josep Joan Segura, pagès	3.439
30 Josep Solsona, notari	3.389

(segueix)

(ve de la pàgina anterior)

	<u>RT</u> <u>lliures</u>
31 Francesc Castells, comerciant	3.254
32 mossèn Bonaventura Valls, prevere parroquial	3.160
33 Joan Trilla, pagès	3.043
34 mossèn Jaume Serra, prevere parroquial	2.939
35 Francesc Cerveró, doctor	2.939
36 Josep Mallol, botiguer	2.762
37 Josep Miró, pagès	2.753
38 Valentí Surís, notari	2.749
39 Comanda de Sant Antoni Abat (convent dels Antonians)	2.713
40 Antoni Huguet, apotecari	2.706
41 Bru Perelló, apotecari i regidor	2.701
42 don Antoni de Vega, cavaller	2.700
43 Antoni Morlius, pagès	2.679
44 Antoni Romeu, doctor	2.641
45 Josep Torranova, pagès	2.623
46 Nicolau Morlius, adroguer	2.590
47 don Joan de Montaner, cavaller i regidor	2.586
48 Josep Boldú, comerciant i mestre de postes	2.551
49 Jaume Domènech, pagès	2.496
50 Geroni Janer, notari	2.415

LLISTAT DELS 50 MÉS RICS DE CERVERA, SEGONS EL CADASTRE-MANIFEST
DE 1744-45 (CAPITALITZANT "A RAÓ DE CENSAL" ELS INGRESSOS "GA-
NANCIALS" ATRIBUÏTS).

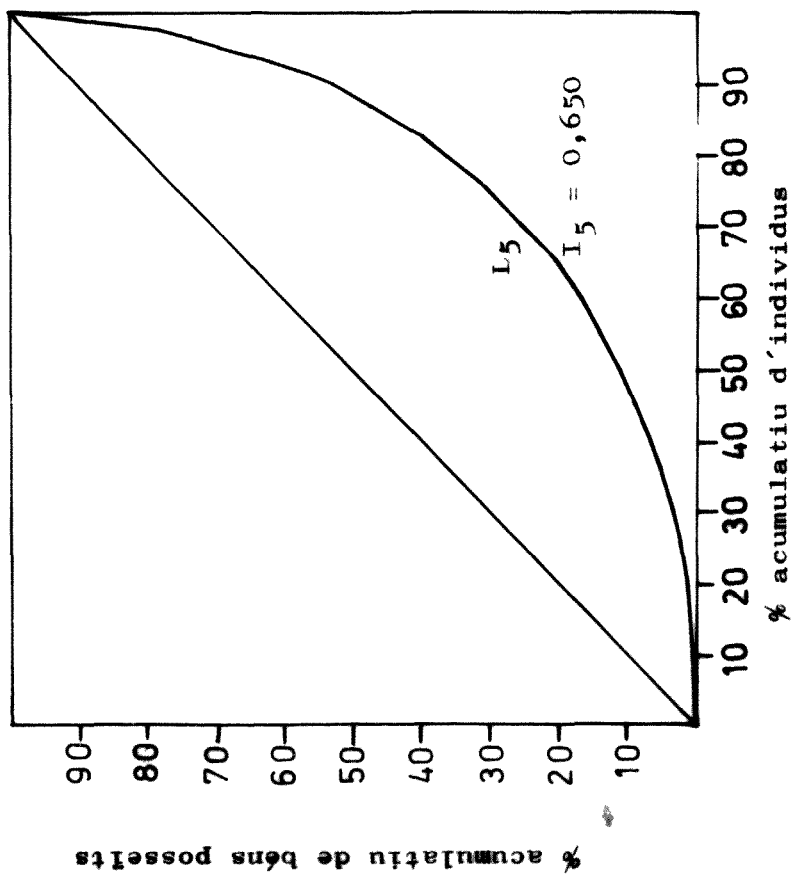
	<u>RTG</u> <u>lliures</u>
1 Comunitat de preveres de l'Església parroquial	13.667
2 Antoni Martínes, botiguer	11.109
3 don Bonaventura de Montaner, cavaller i regidor	10.726
4 Antoni Castells, comerciant	10.411
5 Finca "Els Comtals" del monestir de Montserrat	10.075
6 Pere Llorens, candeler de cera	9.897
7 Joan Boldú, comerciant	9.722
8 don Magí de Casanoves, cavaller	9.370
9 Francesc Castells, negociant	9.254
10 Joan Castells, cirurgià	7.338
11 Jacint de Gomà, cavaller	7.138
12 Magí Indilla, doctor	7.066
13 dona Francesca Perelló, vídua	6.963
14 Ramon Porta i botiguer	6.646
15 Geroni Bages, adroguer	6.391
16 Josep Andreu, botiguer de teles	6.314
17 dona Agustina de Montserrat i Mir, vídua	5.619
18 Ramon Barguès, pagès	5.384
19 don Francesc de Niubó, cavaller	5.350
20 Francesc Rabassa, doctor	4.731
21 Josep Solsona, notari	4.723
22 Francesc Pomés, notari	4.600
23 Francesc Mulet, adroguer	4.600
24 Fèlix Montaner, comerciant	4.561
25 Ramon Serra, pagès	4.542
26 Antoni Huguet, apotecari	4.373
27 Francesc Cosí, pagès	4.143
28 Ramon Rossell, fuster	4.142
29 Gaspar Salat, comerciant	4.111
30 Josep Mallol, botiguer	4.095

(segueix)

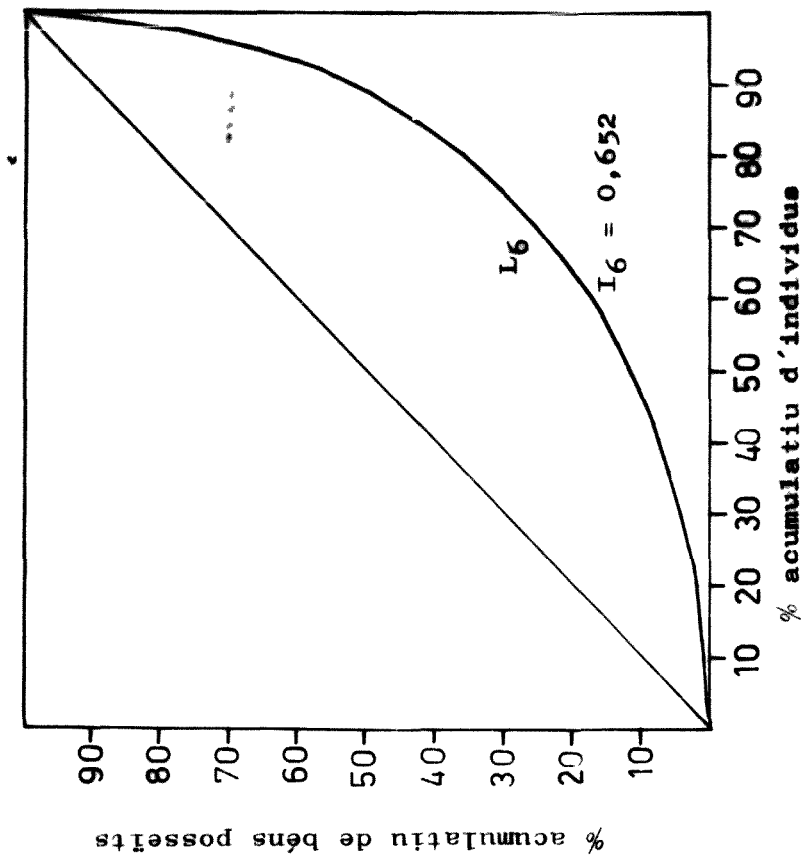
(ve de la pàgina anterior)

	<u>RTG</u> <u>lliures</u>
31 Jaume Trilla, pagès	4.006
32 Josep Mora, ciutadà honrat i regidor	3.941
33 Nicolau Morlius, adroguer	3.923
34 dona Francesca de Moixó, vídua	3.920
35 Josep Codina, adroguer	3.867
36 Rafael Torner, pagès i estanquer de la pólvora	3.747
37 Josep Saperas, apotecari	3.741
38 Domènec Retlla, negociant	3.701
39 don Francesc Grau, cavaller	3.631
40 don Marià de Nuix, cavaller	3.559
41 Agustí Conillera, revenedor	3.540
42 Felip Valls, pagès	3.484
43 Josep Joan Segura, pagès	3.439
44 Francesc Llobet, cerer	3.353
45 Manuel Graells, teuler	3.314
46 mossèn Bonaventura Valls, prevere	3.160
47 Francesc Brach, sabater	3.089
48 Geroni Janer, notari	3.082
49 Joan Trilla, pagès	3.043
50 Antoni Brach, sastre	2.951

DISTRIBUCIÓ DE LA RIQUESA A CERVERA, SEGONS EL CADASTRE-MANIFEST DEL 1744-45

L5 : Corba de Lorenz de la distribució del valor de tots els béns immobles i els capitals prestats o deguts en forma de censal o violari.

L6 : idem. que L5 , però agregant els ingressos 'ganancials' capitalitzats 'a ràd de censal'.

I : coeficients de concentració de Gini corresponents.

PAGESOS, MENESTRALS I RENDISTES

Cervera i la Segarra en l'arrencada industrial catalana

(1702-1861)

Volum III

Enric Tello Aragay

Tesi de Doctorat dirigida pel

Dr. Emili Giralt Raventós

Departament d'Història Contemporània

Facultat de Geografia i Història

Universitat de Barcelona

Març de 1987

ÍNDEX DE LA SECCIÓ IV

VOLUM III

CAS CATALA I ANOMALIES COMARCALS.

ELS FACTORS ECONÒMICS D'UNA TRAJECTÒRIA DIFERENT.

**Cap. 12. EN ELS ORÍGENS D'UNA CATALUNYA POBRA: CER-
VERA I LA SEGARRA EN L'ARRENCADA INDUSTRIAL CATALANA..... 852**

1. El punt d'arribada: la Catalunya pobra (853)/ 2. La Segarra i les tres Catalunyes del set-cents (860) / 3. Un sistema tradicional: el policultiu mediterrani intercalat en bancals (869)/ 4. La persistència del guaret i la migradesa dels rendiments (887)/ 5. La xarxa de recs en el continuum horta-secà (899)/ 6. Desequilibris agropecuaris i forestals (922)/ 7. L'estructura d'intercanvis comarcals i la inserció compulsiva en els mercats (976)/ 8. Mercat, comerç de llarg abast i mode de producció (1.008)/ 9. La persistència del cultiu intercalat: hipòtesis econòmiques i ecològiques (1.036)/ 10. La indústria rural tradicional i la nova filatura de cotó (1.049).

Cap. 13. SOBRE LA TERANYINA DELS CENSALS A LA SEGARRA DEL SET-CENTS: UNA RECAPITULACIÓ..... 1.089

Cap. 14. LA CRISI DEL SISTEMA CENSALISTA ECLESIASTIC I LES DESAMORTITZACIONS..... 1.100

1. Introducció (1.101)/ 2. Restauració absolutista i recobrament de pensions (1.104)/ 3. Trienni libe-

ral, revolta reialista, resistència antifiscal (1.107)
 / 4. Una dècada ominosa per a alguns (1.112)/ 5. Cri-
 si de l'absolutisme i revolta carlina: mala combinació
 per als col·lectors (1.119)/ 6. L'ombra desamortitza-
 dora plana sobre el clero secular (1.132)/ 7. La ino-
 portuna guerra dels matiners i la refeta posterior
 (1.135)/ 8. La llei de Madoz arriba als censals parro-
 quials (1.137)/ 9. Per què no hi hagueren redempcions?
 (1.140)/ 10. Es reconsidera la situació (1.150)/ 11.
 Liquidació d'una herència ruïnosa (1.151)/ 12. Censa-
 lisme i usura en la instauració del règim hipotecari
 liberal (1.154)/ 13. Escarni d'usurers, elogi de cen-
 sals (1.161)/ 14. Naturalesa usurària d'un bescanvi de
 diner per renda (1.171).

Cap. 15. CAPITAL USURARI I SORGIMENT HISTÒRIC DEL

SISTEMA CAPITALISTA. UN EXCURS..... 1.179

1. L'anàlisi de Marx sobre el capital usurari (1.180)
 / 2. El sistema censalista sota la perspectiva histò-
 rica (1.197)/ 3. Conclusió (1.226).

Cap. 16. CLOENDA..... 1.236

1. Sobre símptomes i causes (1.237)/ 2. Endeutament
 pagès, esmerç rendista, 'mala inversió' (1.243)/ 3.
 Renda, benefici i interès (1.255)/ 4. Després de la
 reforma liberal: l'eutanàsia del rendista i els sím-
 ptomes de canvi a la segona meitat del vuit-cents
 (1.269)/ 5. Epíleg (1.283).

APÈNDIX DE LA SECCIÓ IV..... 1.290

SECCIÓ IV

CAS CATALÀ I ANOMALIES COMARCALS.

ELS FACTORS ECONÒMICS D'UNA

TRAJECTÒRIA DIFERENT.

EN ELS ORÍGENS D'UNA CATALUNYA POBRA: CERVERA I LA SEGARRA EN
L'ARRENCADA INDUSTRIAL CATALANA.

1. El punt d'arribada: la Catalunya pobra.
2. La Segarra i les tres Catalunyes del set-cents.
3. Un sistema tradicional: el policultiu mediterrani intercalat en bancals.
4. La persistència del guaret i la migradesa dels rendiments.
5. La xarxa de recs en el "continuum" horta-secà.
6. Desequilibris agropecuaris i forestals.
7. L'estructura d'intercanvis comarcals i la inserció compulsiva en els mercats.
8. Mercat, comerç de llarg abast i mode de producció.
9. La persistència del cultiu intercalat: hipòtesis econòmiques i ecològiques.
10. La indústria rural tradicional i la nova filatura de cotó.

1. El punt d'arribada: la Catalunya pobra.

A la primera secció d'aquest treball ha calgut, de bell antuvi, assenyalar -i qüestionar- l'anomalia cerverina en el contexte de les imatges més comunes del decurs social i polític de Catalunya en el segle XVIII. ¿Caldrà fer extensiva també l'anomalia al desenvolupament econòmic de la ciutat i la seva comarca, en relació a la notòria arrencada del capitalisme industrial a Catalunya?

L'estació terminal del trajecte acomplert per la Segarra en els nostres dies sembla suggerir-ho. Amb uns sis mil habitants en els anys setanta i vuitanta del segle XX, Cervera manté una població només lleugerament superior al màxim assolit en el segle anterior, escassament un terç més d'habitants que el 1787. (1) Entre tant, la població catalana s'ha multiplicat més de sis vegades.

A més, la recepció de corrents migratoris de curt abast amaga pèrdues de població real que, en el cas de la capital comarcal, s'expressen encara només en termes relatius. Però el conjunt de la Segarra ha vist despoblar-se les seves terres en termes absoluts des de 1857, després d'haver experimentat un salt endavant -difícil de xifrar i datar amb precisió per l'escassa fiabilitat dels censos anteriors- que s'interrompria en les dècades centrals del segle XIX (2):

	<u>1718</u>	<u>1787</u>	<u>1857</u>	<u>1900</u>	<u>1950</u>	<u>1975</u>
Cervera	2.112	4.628	4.499	4.350	5.216	6.212
la Segarra	8.589	14.141	25.418	21.434	21.160	17.631
% de la Segarra en el total de Catalunya	2,11	1,57	1,54	1,09	0,65	0,31
% de Cervera en el total de la Segarra	24,59	32,73	17,70	20,29	24,65	35,23

La demografia reflecteix una altra realitat econòmica i social: la Segarra pertany avui a l'arc de comarques que, del Pallars a la Terra Alta, constitueixen la vessant rural de l'anomenada Catalunya pobra. (3) Tots els indicadors de renda "per capita", produïda o "disponible" a nivell municipal, situen en els darrers decennis la comarca de la Segarra en una posició força per sota de les dades mitjanes de Catalunya, i inferiors encara a les del conjunt d'Espanya, en un marc de disparitats intercomarcals de renda creixents:

	<u>Catalunya</u>	<u>Segarra</u>	<u>%</u>
població el 1973, en nombre d'habitants	5.403.446	17.754	0,329
renda "disponible" total el 1967 (x1000Pb)	237.031.600	806.797	0,340
" " " el 1973 (" ")	578.720.000	1.817.699	0,314
% d'increment en el període de 1967-73	16,04	14,50	---
renda "disponible" "per capita" el 1967 (x1000Pb)	49,4	41,8	---
" " " " el 1973 (" ")	107,1	102,4	---
% d'increment en el període 1967-73	13,77	16,11	---
consum elèctric en Mw/hora el 1973	1.773.724	3.386	0,192
" " " " "per capita"	0,328	0,192	---
telèfons/habitants el 1973	0,290	0,109	---

La continuïtat d'aquest model de creixement en la polarització territorial de la riquesa presenta una perspectiva amb al

guns seriosos interrogants. Per exemple, l'envelliment de la població -extremat entre els pagesos, un 54,98% tenia més de cinquanta anys el 1975- posa ja en perill el reemplaçament de les generacions en edat activa i, per tant, tota l'activitat econòmica de la comarca. (4)

Però malgrat aquests i altres (5) elements d'irracionalitat global a llarg termini, el fonament sòcio-econòmic d'aquest despoblament i aquesta marginació -una renda agrària baixa, que tendeix a situar-se per sota el nivell salarial mitjà a les explotacions menors i amb sòls més pobres- és del tot funcional a la racionalitat econòmica del sistema capitalista industrial desenvolupat al nostre país des de fa dos segles. Les conclusions d'un estudi de l'agricultura catalana realitzat per encàrrec de Banca Catalana i la Fundació Jaume Bofill ho expressen sintèticament, amb una lloable claredat (6):

"...el model "agricultura familiar" que regeix a Catalunya pretén precisament maximitzar els guanys de la família pagesa, no el que els economistes anomenen els "bene-ficis de l'empresari"; en efecte, els pagesos ni saben què son els "beneficis de l'em-presari" ni els "excedents nets d'explota-ció", sinó que intenten maximitzar, senzi-llament, la diferència entre el que venen i el que compren, és a dir, la diferència entre el valor de les vendes (collita) i les despeses envers tercers... En aquesta "diferència", els economistes hi distingeixen, evidentment, el que podríem anomenar bene-ficis o excedent net d'explotació i el va-lor "atribuïble" a les hores de treball fa-miliar esmerçat en l'explotació, distinció

que a la pràctica el pagès no fa i que, per tant, difícilment pot servir de base de llur decisió. Amb la idea de maximitzar aquella "diferència", el pagès pren les seves decisions (...)

Aquest model pot semblar poc racional des del punt de vista capitalista (...) Però resulta que el pagès català és empresari i treballador tot d'una peça, i no li cal aquella distinció metodològica dels teòrics del capitalisme (entre beneficis i salaris)

La conseqüència macroeconòmica del model d'agricultura familiar que ara volem remarcar és que, en perseguir la maximització de la renda i no la dels beneficis (capitalistes), l'ocupació i la renda agrícoles són superiors a les que es desprenien d'un model d'agricultura capitalista, puix hem vist que, als salaris actuals, la rendabilitat (capitalista) és molt baixa. Per tant, a igualtat de les altres coses, la producció agrícola és superior a la que hi hauria i, en conseqüència, els preus dels productes agraris són inferiors als que regirien en una agricultura capitalista"

Sense fer-ne referència explícita, el text conté una reivindicació del plantejament d'A. V. Txaiánov respecte la racionalitat econòmica pagesa, i una postulació des d'aquesta òptica del fenomen que alguns autors han anomenat d'absorció de l'agricultura pel capitalisme. (7)

Però aquest treball se situa només en els orígens del problema, que es remunten a la fase més primerenca del procés. La constatació dels seus resultats ens ha de servir, sobretot,

per evitar identificar la Catalunya pobra amb un mer "estancament" econòmic. Des d'una perspectiva històrica, el sorgiment a Catalunya de determinades àrees rurals de pobresa relativa no avala el concorregut expedient de l'"endarreriment secular" d'una Espanya fracassada en la industrialització i el capitalisme.

Al contrari, en lloc de mostrar la "necessitat" d'una "modernització" pendent, la Catalunya pobra -com les altres zones empobrides en el marc peninsular- ensenyen, de fet, l'altra cara d'aquella "modernització": una forma capitalista de creixement que no cerca la maximització del producte "per capita", sinó del benefici. Un model de desenvolupament econòmic que no més és capaç de produir riquesa polaritzant-la -socialment i geogràfica- és, a la vegada, també un model de subdesenvolupament. (8)

Per això convé evitar de recalar en dos tòpics que eludeixen el problema, més que no el resolen. El primer és la "naturalització" d'aquella pobresa rural que és, de fet, resultat històric dels mateixos processos econòmics i socials que portaran al reeiximent industrial capitalista d'altres zones. Això es produeix quan s'atribueix virtualitat causal a factors d'ordre climàtic, edafològic o pluviomètric, per exemple. No es tracta de negar l'existència i la importància d'aquest ordre de factors, sinó de posar de manifest que sovint són molt menys "naturals" del que hom pensa: el propi impacte ambiental de l'activitat econòmica els ha originat, o els ha situat en l'estat que es troben ara. (9)

El segon tòpic es el recurs a una noció d'"endarreriment"

separada i independent de la de "progrés" o "modernització". La Segarra pot considerar-se, per exemple, una comarca "endarrerida" des d'aquesta concepció progressista esbiaixada. Però la seva trajectòria a l'era del capitalisme no respon a un mer estancament entès com a continuïtat sense alteracions d'un ordre de coses antic, impermeable o refractari a les transformacions econòmiques i socials que es produïen al seu exterior. Si finalment és una comarca "endarrerida", això no pot atribuir-se simplement al fet que en els segles XVIII, XIX i XX no s'ha gui mogut de lloc, mantenint unes estructures "tradicionals".

Donar compte de casos com aquest -exemples en contra a l'interior mateix dels països on ha triomfat el capitalisme industrial- permet i exigeix de posar a prova els intents d'explicar-ne la gènesi a partir de la formació d'un mercat d'abast mundial i de l'ingrés de la producció en una economia d'intercanvis, d'una banda; o bé, de l'altra, a partir de les diverses estructures agràries considerades com una cristallització de correlacions socials sorgides de processos de lluita de classes.

(10)

Però al marge de l'èmfasi causal que s'atribueixi al mercat o a les relacions socials que condicionen la producció, la inversió i el creixement, hi ha tota una altra controvèrsia que intersecciona els termes d'aquell debat sobre la "transició" al capitalisme industrial. És una qüestió prèvia, gairebé de mètode. La contrastació empírica de les dues línies interpretatives suposa l'aplicació del mètode comparatiu a diferents casos. I, per procedir a la dita comparació, cal elevar a la categoria de model únic un d'aquests casos, erigint-lo en una mena

d'"equivalent general" per avaluar tots els altres?

El model de desenvolupament de l'Europa nordoccidental, i d'Anglaterra molt en particular s'ha elevat en força casos a la categoria de model universal, tant per part dels teòrics ros towians del take-off i la modernització per estadis, com per autors vinculats a la tradició marxiana. (11) Com ho assenyala Maurice Aymard, "le grandi tappe di questa trasformazione rivoluzionaria hanno assunto, staccate dal loro contesto regionale, un valore assoluto e decisivo". (12) Tots els demás exemples esdevenen aleshores, en graus diversos, models fallits.

Quan hom cerca entendre aquests "fracassos" amb un cert deteniment, topa aviat amb un seguit de paradoxes. Per exemple, en el cas de l'Itàlia septentrional que motiva la reflexió recent transcrita d'Aymard, la precocitat d'un capitalisme mercantil, l'urbanització i l'aplicació molt primerenca dels principals ingredients del high farming associats a la noció de "revolució agrícola", donaran pas en els segles XVIII i XIX a una fallida industrial. Aquesta desconcertant coexistència d'elements parcials del model nordoccidental amb altres manifestos "arcaïsmes" indueix a pensar, segons Aymard, que "questi arcaismi sono qualcosa di diverso da mere sopravvivenze e che i contrasti esprimono qualcosa di piú complesso dalla semplice giustapposizione di presente e passato, un passato che avrebbe gravato con tutta la sua inerzia e svolto un ruolo di freno decisivo". (13)

Aquesta mena de casos, el tret decisiu dels quals són les promiscuitats sorprenents entre velles i noves estructures, les

complexes "articulacions" (14) de formes diferents de produir, comercialitzar i explotar treball d'altri, tenen el particular interès d'invalidar les juxtaposicions massa simples entre les idees habituals de "progrés" i "estancament". La dificultat que presenten pot servir per enriquir l'explicació d'aquestes dues manifestacions d'un mateix procés històric: el desenvolupament del capitalisme, desigual i bifront per necessitat.

2. La Segarra i les tres Catalunyaes del set-cents.

"És per un mètode diferencial -ha escrit Pierre Vilar- com les qüestions difícils es resoldran". Això no significa menys prear els problemes generals, vol dir senzillament evitar concloure'ls a partir d'excepcions i no de diferències de casos: "perquè són les diferències de cas les que revelen els autèntics mecanismes dels fenòmens". (15) La consideració es referia a dos contrastos simultanis en relació a la dissolució del règim senyorial, entre Catalunya i Castella, i alhora "entre costa, plana i muntanya en el si mateix del Principat".

L'autor de Catalunya dins l'Espanya moderna -una obra paradigmàtica sobre la primera arrencada del capitalisme industrial en aquesta nació- ha advertit reiteradament que el seu bastiment interpretatiu del creixement català del set-cents no té una validesa indistinta a l'interior de Catalunya. En un article posterior, el propi Vilar reduïa a l'expressió més sin tètica possible el nus del seu argument (16):

"Catalunya s'havia acostumat a produir no per consumir sinó per vendre. Espanya, en

conjunt, encara no ho havia fet"

Però immediatament recordava la desigualtat del procés a l'interior mateix de Catalunya, on certs dels contrastos amb Castella s'hi podrien trobar reproduïts:

"En aquest punt, hem de fer una altra reserva: la fórmula no és vàlida per a tot Catalunya, sinó només per a la seva capital, els seus voltants, el seu litoral, les seves grans viles i alguns altiplans mitjans (...) Queda una Catalunya de muntanya tancada en les velles relacions socials, en els vells pensaments. Serà la Catalunya carlina, alçada contra la dels Gòtims, dels Rull, dels Batlle, dels Aribau. El drama que tindrà lloc durant tot un segle entre l'Espanya industrial i l'Espanya agrària, ha existit primer entre dues Catalunyes".

L'observació d'aquest contrast entre dues Catalunyes, el litoral ric i l'interior pobre, arranca dels testimonis dels contemporanis atents a la transformació. Jaume Caresmar ja va fer-ne esment el 1780: "el interior semicirculo de Cataluña que confronta con la mar es el dominante en riqueza y poder", escrigué; però tot l'arc de comarques circumscrites a la marina, des de l'Ampurdà a Tortosa passant per l'Urgell eren, deia, "mui inferiores en Poblacion, cultivo, y actividad de sus habitantes", malgrat que algunes participessin de l'activitat costanera. (17)

L'agrònom anglès Arthur Young expressava set anys després el mateix contrast, però subratllant-ne un altre aspecte: el prodigiós efecte de l'aigua per a un viatger vingut del nord. "Si les parts muntanyoses i desèrtiques de la província presen

ten una perspectiva tan desfavorable -anotarà-, les zones de regadiu són, per contra, una glòria d'exuberant fertilitat". "L'efecte de l'aigua és sorprenent. Aquí la terra no és res; el sol i l'aigua ho fan tot". (18)

Però Pierre Vilar retreu a Yonug haver ignorat "tota una Catalunya mitjana que escapa a la definició de desert muntanyenc com a la d'horta litoral", i en la qual s'hauria trobat la Segarra. (19) Per això, proposa delimitar tres Catalunyes, i no dues, en la seva primera caracterització temptativa de la desigualtat en el creixement i les transformacions agrícoles del segle XVIII.

Primer de tot: ¿de quines transformacions es tracta? El creixement del segle XVIII català, ¿va suposar l'ampliació extensiva dels "modes de producció" preexistents, o es produirien innovacions agrícoles importants? (20) ¿Es pot parlar versemblantment d'una "revolució agrícola"? Aquest darrer terme sembla definitivament exclós (21). En canvi, com ho assenyalen Ramon Garrabou i Eva Serra en el darrer estat de la qüestió publicat sobre història agrària de Catalunya (22), resta en peu la postulació d'un doble procés de canvis qualitius paral·lels, lligats a l'ingrés de la producció agrícola en un circuit d'intercanvis de llarg abast: l'extensió i renovellament del regatge, que comportava una intensificació del conreu i un alça dels rendiments i la productivitat, d'un cantó; i, de l'altre, l'especialització simultània en cultius comercials destinats a l'exportació. Entremig hi hauria encara el retrocés del guaret i l'avenç de llegums i farratges en el secà no especialitzat, que a les bones masies policulturals de l'est humid podia unir-se

a una millora de l'adobament i els rendiments mercès als progressos en l'estabulació del bestiar que suprimirien la tradicional transhumància mediterrània del moltó.

Però el problema és ara fitar amb una certa precisió la geografia d'aquests avenços que no foren uniformes ni generals: a finals de la centúria "l'agricultura intensiva i comercialitzada està lluny d'abraçar tot el territori", ha escrit Vilar. I les crisis d'escassetat dels anys 1749-53, 1766-67, 1789 i 1793-96 recorden l'altra cara d'un creixement extensiu sense millores, o amb millores insuficients: "els rendiments decreixents del conreu dels grans altiplans catalans, o a les estepes no regades de l'Ebre o el Segre". (23)

Servint-se de vàries respostes a l'enquesta feta el 1789-1791 per l'oïdor Francisco de Zamora, Vilar proposa discriminar tres casos. D'una banda, la Catalunya litoral i les grans viles, amb llurs cercles d'agricultura intensiva suburbana i extensos feixars de vinya, olivera i ametllers, clarament reeixida en la via de les transformacions comercials i agràries "prèvies" a l'arrencada industrial capitalista. Arthur Young hi reconegué els trets d'"una de les agricultures més avançades d'Europa" (24): rendiments de nou o deu per un als regadius, "ni rastre de guarets", extensió dels arrossars malgrat la seva insalubritat, abundància de cànem i de llegums pel consum humà -fesols, mongetes, faves, pèsols- però també de blat de moro i farratges -mill, fenc, trepadella, veces, guixes, alfals- en rotacions complexes amb el forment i l'ordi. En canvi s'ha abandonat la sembra de mestalls i el cultiu promiscu de plantes arbòries, arbustives i anuals. Al regadiu tot

apareix "ben tancat", "amb homes apariant les escletxes de les tanques", i l'arrendament és el contracte predominant. Al se cà, la masoveria i la rabassa morta permeten als emfiteutes quasi-propietaris beneficiar-se de la comercialització d'uns excedents creixents remunerats amb uns preus en alça. Tota l'estructura agrària participa plenament dels circuits d'intercanvi, i s'ha esdevingut un canvi decisiu en els fonaments del "mode de producció": hom s'ha acostumat a "produir per vendre, no per consumir".

Diversos exemples d'aquest nou paisatge agrari apareixen en el segle XVIII als voltants de Barcelona i al Maresme, a la Girona humida, l'Ampurdà, el Penedès o la regió de Reus-Tarragona. En el cantó oposat, Vilar recorre a les respostes al qüestionari de Zamora d'un poblet de l'alt Berguedà, Cint, exponent d'una Catalunya muntanyenca que hauria romàs aïllada i immutable en l'essencial. L'agricultura és l'ocupació abrumadorament dominant, i la practiquen uns veïns que "tots són pagesos i pobres". No hi ha arrendataris ni masovers. En canvi, la petjada senyorial del duc de Cardona encara és omnipresent: censos, lluïsmes, drets sobre vendes, el delme sobretot. Cap intensificació ni especialització del conreu. Persistència del guaret i les pastures tradicionals, rendiments comuns del tres per un. No hi ha excedents regulars, més aviat al contrari: cal comprar el gra que manca als mateixos arrendataris del delme que l'han pres, i són, doncs, amos de la comercialització i àrbitres dels preus. El nivell de consum és molt baix, hom ves teix els tèxtils de llana i cànem fabricats al "país".

Altres respostes coetànies de llocs del Solsonès i la Nogue

ra presenten la mateixa fesomia. Però, ¿fins a on es pot esten
 dre aquest model d'estancament dins l'antic "mode de producció
 i de vida"? Aquella Catalunya muntanyenca, "tradicional" i
 aviat "carlina", no confronta directament amb la trafegosa i in
 novadora Catalunya litoral. Enmig de tots dos territoris -els
 nuclis "progressius" i el cinturó més pobre d'alguns antics
 "deserts-fronteres" (25)- resta tota una altra Catalunya mitja
 na d'altiplans on el tret més característic fou la coexistència
 de velles i noves formes de producció, comercialització i con-
 sum.

Segons Vilar, aquestes regions intermèdies presenten un
 gran interès a l'observador justament per aquesta "lluita entre
 velles estructures i noves exigències". Característica, aques-
 ta, que adquireix una certa dimensió estratègica per a una lí-
 nia de recerca que, després de Vilar, procuri fitar dues coses:
 la geografia precisa de les vàries "Catalunyes" del set-cents,
 i, en un altre plà, l'abast real de les "capacitats creadores"
 del gran comerç amb Espanya, Europa i ultramar. És a dir, a
 escala local i comarcal, observar la relació específica entre
 l'impacte comercial i les respostes en el "mode de producció".

Ara bé, més enllà del contrast superficial amb "la munta-
 nya" i "la marina", la Catalunya central dels altiplans tampoc
 constitueix ella mateixa una sola unitat, sinó vàries. De la
 Segarra al Cabrerès i les Guilleries, passant pel Lluçanès, el
 Moianès i el Bages, estructures de poblament i règim agrari són
 força diversos. I, a més, tots aquests altiplans es troben suc
 cessivament solcats i interromputs per conques i planes: el plà
 del Bages, les conques d'Òdena i Barberà, la plana de Vic. "A

tota la Catalunya mitjana, de Banyoles a Vic, a Manresa, a Igualada, a Cervera, cada petita capital comarcal té la seva originalitat". ¿No esdevé, doncs, particularment problemàtica la generalització del cas de Moià, escollit com a mostra per Vilar?

Malgrat admetre que "els fonaments de la producció agrícola no són gaire diferents dels que trobàvem a Cint", que "no hi ha reforma a l'anglesa", Vilar considera generalitzables a tota l'àrea intermèdia un seguit de trets innovadors: retrocés dels guarets i de la sembra de mestalls, progressos en l'estabulació del bestiar i l'adobament, alça substancial dels rendiments, participació intensa de les dones pageses en la filatura domèstica de la llana i el cotó, inicis del consum d'indianes i tafetans. El vell complex agrari es manté, però "ha sortit del circuit de l'autoconsum pagès" i "el mercat crea en un sentit, però sobretot expressa, una nova divisió del treball, un nou "mode" de producció".

En l'avaluació final, Vilar no dubta: "entre el cinturó dels petits pobles abandonats d'economia arcaica i els nuclis del gran comerç, d'agricultura intensiva o especialitzada del pre-litoral i del litoral, la Catalunya dels altiplans s'inclina pel costat innovador".

Tota? Moltes respostes de la Segarra i poblacions orientals de l'Urgell presenten, a l'enquesta de Zamora, una imatge molt semblant a la de Cint (lloc que d'altra banda, era ben proper al nucli draper i posteriorment cotoner de Berga). I és el propi Vilar qui assenyala que "totes les respostes del mateix tipus se situen... a les zones on hi ha disminució de po-

blació, o creixement de menys del 10 per cent. Entre l'estagnació de les forces productives i la immobilitat del "mode" de producció, el lligam és estret, evident". (26)

No hi ha dubte que la Segarra pertany, com a conjunt, a les zones que experimentaren en el set-cents un despoblament o un creixement mínim. A finals del segle, diversos pobles agrícoles de la comarca es trobaven en "un sensible declivi" (27):

"La impressió que dóna el mapa per municipis és la d'una simple estagnació, perquè les pèrdues de cada territori municipal actual són negligibles. Si consultem les llistes de caserius, veurem nombrosos exemples de caigudes de població".

Vilar considera aquestes pèrdues de població la conseqüència d'una doble atracció per als habitants perduts: la de zones concretes on el regatge hauria efectuat progressos, d'una banda; i, de l'altra, l'absorció d'immigrants pel procés de repoblament d'unes terres de Ponent gairebé buides a l'inici de la centúria. El ràpid increment dels índex de creixement demogràfic a mida que ens movem cap a l'oest (163 al Solsonès, 165 a la Segarra oficial, 214 a la Noguera, 254 a la Conca de Barberà, 265 a l'Urgell, 346 a les Garrigues, 448 al Segrià) expressaria a la vegada els trets diferencials en la reconquesta i els avenços agrícoles, i el restabliment d'un cert equilibri trencat el segle anterior: la densitat mitjana era el 1718 al Segrià de 4,5 habitants per Km², contra 10,9 a l'Urgell i 13,3 a la Segarra; el 1787 haurà canviat l'ordre, 28,8 habitants per Km² a l'Urgell, 21,9 a la Segarra, 20,1 al Segrià.

Aquella aurèola de despoblaments o creixements mínims en-

torn de les regions de repoblament i els nuclis innovadors no qüestionaria, doncs, els guanys generals. Expressaria purament la seva redistribució espacial. (28)

Per a l'evolució demogràfica i agrícola general, de tot Catalunya, això resulta clar. Però quan cerquem entendre els orígens de la Catalunya pobra, empobrida en el procés de desenvolupament capitalista industrial, aleshores els nous fenòmens de redistribució espacial de la població, el comerç i la indústria, són justament allò que més ens interessa. Llavors hi ha una constatació fonamental que resta en peu: el percentatge d'augment demogràfic del conjunt comarcal pel període 1719-1787 se situa a la Segarra en els nivells inferiors del Principat -al costat del Pallars, l'Alt Urgell, el Vallès Oriental, la Cerdanya, el Bages, el Solsonès i el Berguedà-; però si mesurem el mateix percentatge prescindint de les capitals comarcals, la Segarra presenta el nivell més baix de Catalunya, només superat de poc pel Pallars Sobirà. (29)

El 1787 la Segarra encara tenia una densitat de població força superior al Solsonès, la Noguera o les Garrigues, però a la vegada ja era sensiblement inferior a la del Bages, l'Anoia o la Conca de Barberà, comarques amb les que el 1719 havia compartit unes xifres de sortida comparables. (30) La distància amb el poblament de la plana de Vic, tota la regió de Girona, o la de Reus-Tarragona, era encara més patent. I esdevenia un abisme en relació a tota l'àrea de Barcelona i el Maresme. Tanmateix, el punt de partida del Baix Llobregat, el Vallès, l'Alt Empordà, la Selva, la Garrotxa, el Penedès o el Camp de Tarragona, tampoc havia estat tant lluny el 1719. Si el feble crei

xament de la Segarra, i el declivi absolut de moltes localitats al seu interior, no qüestionen de cap manera el considerable avenç català general, convé no oblidar tampoc que, inversament, aquell salt endavant d'altres parts de Catalunya implicava per comarques com la Segarra un notori retrocés relatiu.

I això és pertinent quan hom pensa -per exemple- en l'arrelament amb què s'hi manifestaran el reialisme i el carlisme (31), però també a l'hora d'avaluar els avenços reals de les seves "forces productives".

3. Un sistema tradicional: el policultiu mediterrani intercalat en bancals.

Una enquesta feta a Cervera el 1802 afirmava que en el còmput de l'extensió de terra campà, o de sembradura, calia entendre comprès el lloc "que ocupan las zepas y olivares..., por estar plantados â filas tanto las cepas como los olivos, y de fila â fila se siembra". S'estava referint al tradicional sistema de cultiu a bancals paral·lels o intercalats, que ha caracteritzat el paisatge agrari de la zona fins a dates força recents. (32) Andreu de Massot també el descrivia en la seva contesta a Francisco de Zamora el 1789 (33):

"A excepción de la Vega, ó tierras de regadío, y una pequeña porción de las de secano, todas las demás están plantadas de viña, olivos, higueras, nogales, almendros y otros árboles frutales. Las viñas están a hileras con sus proporcionados olivos, y algunas higueras en la misma hilera; pero

de higueras muchas tierras no las tienen; y además hay a veces en las hileras, a veces en las ribas o márgenes de las tierras, sus almendros y nogales, y algunos duraznos".

Un altre pas de las "Noticias" d'Andreu de Massot classifica clarament les tres categories de terres que es trobaven a Cervera, a part de les zones ermes, de bosc o garriga: "el todo de dicho territorio se divide en porciones, o suertes (34) que solamente llevan pan, en otras que al mismo tiempo que dan pan, dan vino, aceite, higos, almendros y otros de poca monta, y en otras de regadío". (35)

¿Quiñes proporcions representaven unes i altres? Massot afegia que les primeres "son las menos", i les de cultiu associat "las mas con notable exceso". El cadastre-manifest de 1744 ens permet un còmput més precís:

	<u>jornals</u>	<u>%</u>	<u>valor en lliures</u>	<u>%</u>
cereals	4.171,75	55,76	239.659	61,40
vinya	1.223,33	16,35	41.035	10,51
olivera	668,19	8,93	32.485	8,32
ametllers	53,38	0,71	1.067	0,27
TOTAL SECA	6.116,65	81,75	314.246	80,51
HORTA I REGADIU	213,17	2,85	65.026	16,66
ERM I BOSC	1.152,63	15,40	11.049	2,83
<hr/>				
TOTAL	7.482,45	100,00	390.321	100,00

Dos terços de la superfície cultivada era terra campa de seca, un 19% era vinya, un 11% era olivera, menys d'un 1% eren

ametllers (i probablement altres arbres fruiters de secà, com les figueres, presseguers i nogueres que esmentava Massot, equiparats fiscalment als ametllers), i el 3% restant l'ocupaven els petits horts familiars i les sorts de regadiu a la vall de l'Ondara. Aquest patró concorda, i alhora explica, la monotonia de les respostes a tots els qüestionaris més concisos, des de les Respuestas Generales de 1716 al Diccionario de Pascual Madoz el 1847: les principals produccions agrícoles locals eren sempre la clàssica trilogia mediterrània, algunes ametlles, nous, figues, i, ja com a productes de l'horta, més blats, cànem, llegums i hortalisses. (36)

Pierre Vilar ha sintetitzat la fórmula essencial d'aquest model agrícola: "hom fa "una mica de tot" i tant gra com sigui possible". (37) Però a Cervera això es feia fent compartir la mateixa terra a l'entera trilogia de cultius mediterranis disposats en bancals. Cadastres i amillaments només ens permeten de reconèixer-lo si, més enllà de les xifres agregades globals, analitzem l'estructura parcel·lària.

D'un total de 1.804 parcel·les enregistrades al cadastre de 1744, 1.086 -és a dir, un 60,2%- eren sembrades de cereals: tenien plantats a la vegada ceps, oliveres, ametllers, o alguna combinació d'aquests tres cultius. Aquestes 1.086 parcel·les ocupaven 5.992,63 jornals (2.611,62 has.), això és: el 98% de tota la terra de secà, el 95% de tota la superfície de cultiu i un 80% de l'extensió sencera del terme. El cultiu de tota aquesta terra estava organitzat amb el sistema de "tires" o bancals intercalats (de vegades també dit a "feixes", probablement per la seva presència invariable a les nombrosíssimes

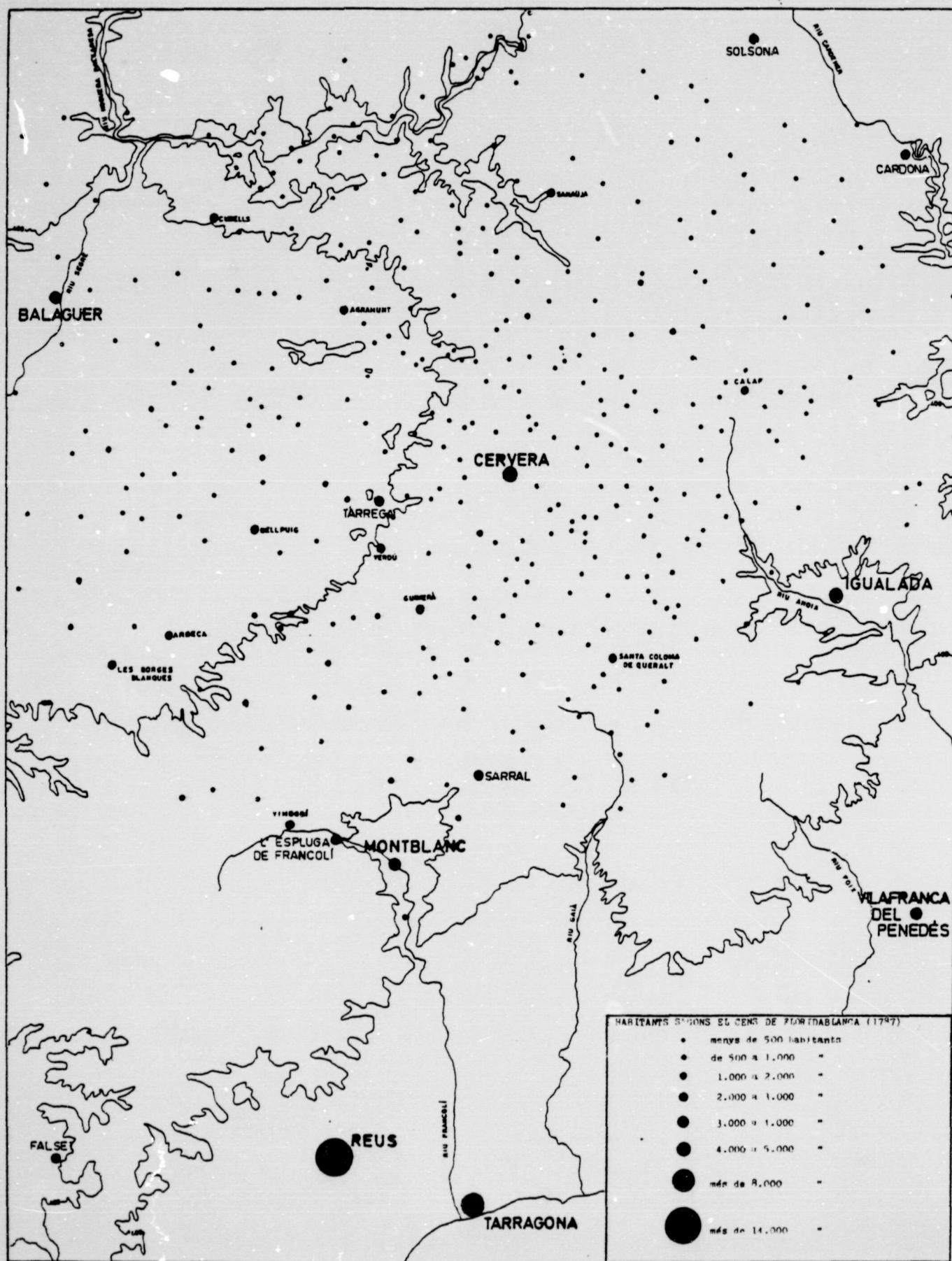
terrasses esglaonades de l'altiplà segarrenc).

La lletra del cadastre-manifest no ho diu expressament, però l'anàlisi quantitativa de les associacions que apareixen a les parcel·les no ofereix dubtes: el 99,7% de la vinya, el 98,3% de les oliveïes i la totalitat dels ametllers compartia el mateix sòl amb algun altre cultiu. El disseny més corrent deuria ser el de fileres de ceps sembrades alternativament al llarg de la parcel·la, i oliveïes o ametllers circumdant-la en el llindar, amb algun quò altre arbre intercalat de vegades entre les vinyes arrenclerades.

Pels cereals, en canvi, el percentatge de terra que compartia la presència d'altres cultius era una mica menor -77,8%- perquè també es sembraven en solitari a les sorts de regadiu o del secà de molt bona qualitat. En total, únicament en un 5% de la superfície cultivada, i a un 4,2% de l'extensió total del terme, es practicava un sol cultiu a cada parcel·la.

¿Fins a on podem fer extensiu aquest sistema de policultiu intercalat en bancals que trobem a Cervera? La resposta de tot el bisbat de Solsona a l'enquesta de Zamora l'havia de tenir en compte a l'hora d'establir una jerarquia de rendiments agrícoles que comprengués totes les situacions existents a l'ampla zona de Catalunya coberta per la irregular figura d'aquesta circumscripció eclesiàstica: "lo que se siembra entre viñas y árboles mayores da poco fruto", deien, malgrat que "los árboles mayores y tierras de viña que dejan bastante ancho quitan poco fruto". Però el territori d'aquest bisbat anava des de Sant Llorenç de Morunys fins a la vall del riu Corb, i s'allargava cap a l'oest en forma de mitja lluna, seguint els cursos d'a-

LA SEGARRA I L'URGELL A FINALS DEL SEGLE XVIII:
TAMANY DE LES POBLACIONS SEGONS EL CENS DE 1787

nota: només s'ha representat la corba isomètrica dels 400 metres

quell riu i de l'Ondara, fins a Palau d'Anglesola i Mollerussa.

(38)

Les "respostes generals" de 1716, i sobretot les contestes a l'enquesta de Zamora de 1789-91 semblen suggerir que el sistema de bancals intercalats era predominant a l'altiplà segarrenc que, d'una manera aproximada, podem delimitar per la corba isomètrica dels quatre-cents metres sobre el nivell del mar.

(39) L'enquesta feta pel cadastre de 1716 va obtenir a les poblacions de la Segarra (40) una resposta estàndard de la mena següent: el terme es composava "parte de tierra de sembradura, parte de algunos olivares de malissima calidad, parte de matorrales, y parte de hyerma, que producen trigo, mestall, Hordio, Avena, Espelta, Mill, Vino, muy poco Azeyte, algunas almendras y Nueces". Quan hi havia una mica d'aigua per regar, es citen sobretot els cànems i alguns llegums.

El conjunt d'aquestes produccions dóna una imatge del tot coincident amb les coetànies de Cervera, però, degut a la rigidesa del qüestionari de 1716, per les Respuestas Generales soles no sospitariem que la disposició més probable d'aquells cultius era la intercalació en bancals associats en una mateixa terra. En canvi, l'enquesta de Zamora del 1789-91, amb un qüestionari alhora més exhaustiu i obert, ens permet constatar la sospita.

Per exemple, llegim a Anglesola: "el término está en parte plantado de viñas, olivares y almendros... y entre estos arboles se cultiban los frutos". A Mafet o Rocabertí deien el mateix, però sense ametllers: "hay viñas, olivares, y entre los quales siembran sebada", "se cultivan los trigos entre éstas".

A Hostafrancs precisen la diferent mena d'associació de cultius segons sigui al secà o a les tires de rec: "hay viñas, olivares y moreras y entre viñas y olivares tambien se cultiva trigo; entre las moreras cáñamo". A Riber i Sedó la descripció és més gràfica:

"Hay viñas, olivares, moreras, y algunos arboles frutales, y entre las viñas, que estan formadas à filas, hay unos espacios que llamamos bancales, que se siembran, quando de trigo bueno, quando de centeno, quando de escaña, quando de cebada..., no sabiendo que antes de ahora se hayan cultiuvado otros frutos diferentes".

També a Guissona i a la quadra de Castellblanc es confirma el predomini del sistema de cultius intercalats en el secà. Totes les altres, sense descriure'n la disposició, diuen tenir vinyes i oliveres plantades. (41) Dos límits relacionats amb l'altitud semblen haver fitat aquest domini del sistema intercalat. A Ardèvol, situat a 728 mts. i molt al nord, ja en el vessant septentrional de la serra de Pinós, digueren que "hay muy pocas viñas de poco producto por ser tierras muy frías". En els límits meridional i oriental de l'altiplà segarrenc també s'assoleixen altituds similars i, per exemple, a Talavera (791 mts.) la vinya encara resistia, però no l'olivera ni els ametllers. En altres pobles propers a la cota dels sis-cents metres sobre el nivell del mar les respostes són semblants: Santa Fe, Malacara, Malgrat, la Manresana, Vicfred.

Al sud i a l'est aquestes cotes més altes de la Segarra s'assoleixen justament quan l'altiplà s'interromp i dóna pas a les conques. Per això, en el límit inferior, les cotes baixes

es presenten suaument en la transició gradual cap a la plana de l'Urgell. Com hi troba encara el cultiu de bancals intercalats, però va deixant de ser exclusiu i predominant. Els estudis de Gaspar Feliu i Jaume Mateu demostren l'existència de cultius associats a Palau d'Anglesola i Bellpuig d'Urgell en el segle XVIII, però ja hi havia un bon nombre de parcel·les de monocultiu, i cap a finals de la centúria es detecta l'avenç de les terres íntegrament dedicades a vinya. (42) També a Gàver la resposta de 1789 subratllava la novetat d'aquest fet singular: "hay siete viñas pequeñas y entre dichas viñas no se cultivan frutos".

A l'altiplà de la Segarra el sistema intercalar predominava, doncs, a finals del segle XVIII, entre els quatre-cents i els sis-cents metres d'altitud. Les comptabilitats privades reforcen aquesta impressió, malgrat tractar-se sempre de patrimonis benestants que seleccionaven acuradament els bocins de terra més bona i regable. Totes les "vinyes" i "olivars" dels Copons, notaris de Tàrrrega estudiats per Pierre Vilar, se sembraven regularment els anys 1762-72. (43) Jo també he trobat el mateix en els comptes dels notaris Nuix de Cervera, a principis del segle XVIII, i en els de les terres que posseïa la Comunitat de preveres de l'Església parroquial, administrades directament pel clero cerverí els primers anys del segle XIX. (44)

A les terres de Marià Nuix declarades al cadastre de 1716 totes les "vinyes" se sembraven amb cereals. Per exemple, la vinya dita de les Verges també tenia "mates de olivers", i "se acostume sembrar la meitat quiscun any" de "sègol espriu". Úni

cament a les tires de rec "ab aigua regant", situats a les sèquies de Framenors i Sant Salvador, es collia cada any només "blat fort i ordi". Totes les altres terres, sempre anomenades "vinyes", donaven alhora cereals (sègol i mestalls varis) i verema.

Gairebé un segle més tard els comptes parroquials ens permeten una altra constatació aclaridora. El 1802 el clero cerverí no va trobar arrendataris per a les seves vinyes, tot i haver estat mig any en pública subhasta. L'administrador de la vinya dita de Magdalena, corresponent al benefici de la rectoria, considerava que "esta falta de arrendatari procehia del mal estat y arruino en que se encontrava dita vinya", per la qual cosa "era precis cuydar la Reverent Comunitat del cultiu y restapbliment de dita vinya, y que per lo logro de asó seria millor cuidas la... Comunitat per si mateixa del tot de son patrimoni, al efecte de poder fer los fems convenientes per los adops de les terras". No parla, en canvi, de l'estat dels ceps de la "vinya" en qüestió. Els resultats econòmics dels set anys següents ens aclareixen perquè l'objectiu d'administrar directament les vinyes era sobretot el millorament del conreu dels cereals: entre 1803 i 1809 la verema i els sarments representaren únicament un 15,87% dels ingressos bruts de l'explotació de la "vinya" de Santa Magdalena. (45)

Per fi, també força contractes d'arrendament, parceria o establiment emfitèutic posen en evidència l'habitual predomini del cultiu intercalat. El 1792, per exemple, una vídua i el seu fill, Maria i Francesc Forcat, del lloc de Fonolleres, decidiren arrendar per quatre anys els seus béns a dos pagesos

de la Curullada, en espera de la majoria d'edat de l'hereu. A les dues "vinyes" citades també hi havia olivera, car la vídua va exigir una certa quantitat d'oli juntament amb la renda en metàl·lic i el descàrrec de totes les impositcions (cadastre, censos, censals i quísties). El 1819 un "marxant" de Cervera, Magí Vallès, arrendava per sis anys dues parcel·les "plantades de vinya y olivers", especificant que l'arrendatari "dega cultivar les referidas pessas de terra a us y practica de bon pages, esporgant los arbres segons reglas de tal, ...y en cas de morirse algun, deura lo mateix arrendatari plantarne altre de la mateixa especie." (46)

Aquesta preocupació per la conservació del sistema intercalar es palesa encara més entre els senyors detentors de patrimoni i drets importants a la comarca. El 1792 la casa dels Valls, veïns de Cervera i senyors de la Sisquella, arrendaren a dos pagesos, de Sant Domí i l'Astor respectivament, els drets baronials, un mas i el castell d'aquell terme. El contracte especificava que en aquests dos masos, conduïts per masovers, els arrendataris "no pugan tallar ninguna especie de arbres, ni fer Boiga o rompuda, ni altrament innovar res en ditas possessions". Una clàusula semblant prohibia "assocar o tallar arbres", i obligava l'arrendatari a "mantenir los que se encontrarien", en el contracte que el 1820 arrendava drets i heretats de la carllania de Calonge, pròpia del baró de Perpinyà don Lluís Maria de Nuix. (47)

Fins i tot en contractes fets expressament per desermar zones de bosc o garriga, i plantar-hi vinya, trobem indicis de reproducció del model intercalar. El procurador cerverí dels

Montserrat, cavallers de la ciutat ja domiciliats a Barcelona, establia el 1819 en emfiteusi dos jornals de "bosquina" al ter me de Riudovelles a un pagès del mateix lloc. En el termini de quatre anys havien d'estar plantats de vinya i oliveres, pe rò el cens anual s'havia de lliurar en sègol. En una data en cara més tardana, el 1857, uns tal Rovires, del lloc segarrenc de Malgrat, establiren deu jornals del terme de Cervera, "en su mayor parte hierma", a un veí de la Sisquella. Abans de quatre anys calia haver plantat els ceps, arrencat els ametllers i re compostat les oliveres, però el cens, en espècie, seria d'una part de cada quatre i mitja "de toda clase de grano de espiga", "de vendimia" i "de aceitunas". (48)

De tota manera, a mitjan segle XIX els testimonis comencen a ser menys concordants. D'una banda, persisteixen molts simp tomes d'una continuïtat del vell sistema intercalar. Els comp tes del patrimoni Nuix presenten encara els anys trenta i qua ranta del vuit-cents la fesomia agrària del mètode tradicional. El conjunt d'heretats donava cada any cereals diversos (xeixa, blat roig, segolòs, ordi, pàmula, espelta, pisana), quantitats molt petites d'ametlles, nous i pedrerol o guixó, una mica d'o li i força vi. El detall d'entrades i sortides no ofereix dub tes sobre la manera d'associar aquells cultius. Hom sembra la "vinya d'Anfeixa" o la de "Torrebarenguera", a Ivorra, però tam bé trescola el vi de "la casa principal", "els plans" i fins i tot d'algun dels molins d'aquella vila i Calonge. Es paguen sa laris per "batrer la viña de Anfeixa", per "podá, cava y espor gar olivers" a la "viña de Torraberenguera", per "sembrar" i "cullir raims" a totes dues... També els delmes que com a car

lans de Calonge cobraven els barons Nuix es composaven de gra i vi.

Als comptes de les heretats situades a Cervera mateix es percep encara millor la renovació del sistema intercalar a mitjan segle XIX. El gener de 1842 els Nuix adquireixen 314 canes quadrades "de vall" a la partida de Matarcarnera per plantar-hi 500 "renuevos de cepa". No s'especifica la manera, però després dels jornals d'aixadar, despedregar, arrancar herbes, fer formiguers i empeltar, trobem la tardor següent el pagament de jornals per sembrar-les i adobar-les amb fems. Cinc anys més tard apareixen en els comptes de Cervera el descàrrec de jornals per "16 hoyos en la viña del mas para plantar olivos", d'altres per plantar "mallols al mas", i "34 pies de olivo para la viña del mas, habiéndose plantado otros 20 mas sacados de la misma pieza". Les altres parcel·les que anaren adquirint aquells anys a Castellfollit de Riubregós, Guarda-si-venes i Freixanet presenten igualment "lo carrech de tots grans" (que incloïa de vegades algunes ametlles i nous), "lo carrec del vi" (acompanyat en ocasions de l'oli) i la data. (49)

En el mateix període Ramon Garrabou ha trobat, en l'estudi de la comptabilitat de diverses finques a Guissona, Sant Martí i Castellfollit de Riubregós, la persistència de vinyes plantades a bancals molt amples per sembrar-hi cereals. Però simultàniament apareixen noves plantacions de vinya espesa (15 pams, per exemple, de rengla en rengla, en lloc de 32), sense cultiu intercalat de cereals. (50) A l'inventari de 1870 dels béns de la casa Solsona de Cervera observem que l'hereu, Josep Solsona, havia esmerçat 5.760 duros en els anys seixanta per reparar ma

sos, horts i molins, roturar erms, plantar 40.000 ceps i 3.000 avellaners, i construir un cup. (51) Sabem que a la segona meitat del segle XIX la vinya experimental a la Segarra un considerable avenç, sobretot amb la construcció de la línia ferroviària Barcelona-Lleida i la febre vitícola provocada per la fil·loxera. (52) Però desconeixem encara en quin grau les noves plantacions van mantenir o alterar el sistema de bancals intercalats.

Si tots els testimonis adduïts són suficients per avalar la hipòtesi d'un clar domini fins a mitjan segle XIX de la intercalació promiscua de cultius arboris, arbustius i anuals, disposats en bancals alterns, resta encara la pregunta sobre els orígens d'aquesta fórmula en els temps antecessors. La impressió general és, aquí, la d'una considerable antigor del procediment, i és gairebé segur que era anterior cronològicament als avenços de la viticultura catalana en el darrer quart del segle XVII i al llarg del segle XVIII.

A Cervera, les notícies del conreu de la vinya es remunten als orígens. El 1072, per exemple, una dona entregava a l'església de Sant Pere Gros una peça de terra campa i una vinya, i totes dues parcel·les llindaven amb vinyes d'altres veïns. (53) Però resulten força més indicatives de la situació de conjunt les notícies recollides per Max Turull sobre la importància que en el primer terç del segle XIV tenien en el govern de la vila tots els afers relacionats amb la viticultura. No es podia procedir a la verema sense prèvia autorització del Consell, i aquest prohibia l'entrada de verema forània als mercats de la població excepte en anys i moments molt particulars. (54)

Un primer examen d'alguns volums del segle XV de la sèrie dels llibres del manifest ens permet conèixer que la classificació dels béns immobles subjectes aleshores a la quística distingia ja la següent jerarquia de terrenys: "troços de terra, vinya, farraginal, ort, mayol, sort, sortanella, fexes". La correspondència amb la descripció de Massot el 1789 és evident. A més, en el capítol de béns mobles taxats també per la quística es comptava, juntament amb el safrà, la "tona, tina, cub, barril, bota, carretell i gerres". Només una anàlisi a fons de l'estructura parcel·lària en els llibres del manifest permetria establir-ho amb seguretat, però tots aquests indicis fan sospitar un assentament del sistema de bancals intercalats tant a les "vinyes" pròpiament dites com als "troços de terra" i les "feixes" de qualitat mediocre que, per contrast amb les "sorts i sortanelles", eren la gran majoria del secà cultivat. (55)

De fet, un arrendament de 1418 d'aquella vinya donada a Sant Pere Gros el 1072 revela que els ceps es trobaven plantats a "tires" ("que lo dit... render... haye a jaquir les vinyes e tires de la dita casa podades e en bona coltura") i es sembraven de cereals ("que los blats los quals lo darrer any... seran en les dites terres... sien... del dit... render"). (56) Diversos viatgers del segle XVI citarien en les seves descripcions de la Segarra la proliferació de vinyes, ametllers i oliveres. Hernando Colón -fill de Cristòfor- en el seu viatge de 1529, el portugués Gaspar Barreiros el 1542, i Enric Cock en el de 1585 coincidiran en destacar la profusió d'aquells cultius en una terra que, a la vegada, "tiene harto pan". (57)

En dues ocasions diferents tenim constància que la implica

ció de Cervera en conflictes bèl·lics dinàstics portarà els seus habitants a patir com a represàlia la tala general de ceps i arbres del terme per part de forces assetjants. El Dietari de la guerra a Joan II, entre 1462 i 1465, reconstruït per Francesc Carreras i Candi, és ple de referències al vi, l'oli i el safrà com a productes de tanta importància com els cereals per a l'economia de la vila. La tardor de 1464 les forces de Joan II procediran a talar "axi venemes com safrans, arbres com altres coses que fruyt algu puxen donar" (58), per forçar la rendició dels ceriverins.

La segona tala "universal" del terme, insistentment recordada pels textos locals del set-cents, la practicaren els austríacistes i miquelets durant la guerra de Successió. Els autors filipistes ho consideraran un dels assots més greus patits aleshores. Per això, el simple testimoni d'una comptabilitat agrícola privada resulta encara més fidedigne: el 1716 els comptes de la vinya de les Verges dels Nuix deien que "tant dita vinya com oliveres foren associades per les tropes y sols comen sen á brotar". (59) Les noves plantacions fetes a començaments del segle XVIII a Cervera reproduïren, doncs, un patró molt vell que tenia, probablement, tres o més segles d'existència.

No podem incloure doncs, com de vegades sembla haver-ho fet Vilar (60), el cultiu intercalat de vinya a la Segarra en l'avenç de conjunt de la viticultura catalana especialitzada i comercial del set-cents. El contrast amb l'evolució agrícola de comarques com el Penedès o el Maresme, on en el segle XVIII es desenvoluparia una veritable especialització vitícola (61), resulta força il·lustratiu. Malgrat les dificultats de mesura

que el cultiu associat introdueix en el cas de la Segarra, a grans trets el percentatge de superfície cultivada dedicat al conreu de la vinya i els cereals, respectivament, era encara a principis del segle XVIII força comparable entre aquella comarca i el Penedès o el Maresme. Els ceps ocupaven per regla general menys d'una cinquena part de la superfície cultivada, i menys d'una desena de la superfície total. Però al Maresme o al Penedès va multiplicar-se ràpidament al llarg del set-cents (a Mataró ocupava el 38% de la superfície el 1757, el 48% a Alella el 1787), perdent el seu paper secundari en relació als cereals i l'horta, mentre a la Segarra l'avenç seria molt més feble quantitativament. (62)

El 1744 els 1.223 jornals de vinya i mallols representaven a Cervera un 16,4% de la superfície total, i un 19,3% de la cultivada. Aquestes són les dades cadastrals més fiables del període: en el cadastre de 1716 la superfície total del terme municipal és només la meitat de la declarada vint-i-cinc anys després, i a l'actualització del mateix feta en 1732 s'assembla a terra campa tota la superfície conreada de secà. El percentatge de vinya al cadastre de Patiño era, segons Ramon Garrabou, del 8,8%, i del 6,9% a l'estimació feta per a les Respuestas generales. (63) És massa arriscat atribuir la diferència a un increment de la vinya, que hauria doblat la seva presència relativa i quaduplicat la superfície ocupada; si més no en una part el possible creixement absolut i relatiu resulta distorsionat per excés a causa de les moltes deficiències del primer cadastre de 1716. Si haguessim de creure literalment els resultats de comparar les recanacions de 1716 i 1744, també

la terra campa de secà hauria experimentat un augment desmesurat, inversemblant: de 2.342 jornals -o 2.865 segons les "respostes generals"- a 4.171 el 1744-45.

Tampoc hi ha dades fiables que demostrin variacions en la superfície de vinya a Cervera durant la segona meitat del segle. Als volums de traspessos del cadastre i el manifest, portats amb molta cura entre 1744 i la guerra del francès, mai no es canvia la classificació de cultius a les parcel·les que muden de mans o es subdivideixen. La Descripción Natural y Geográfica feta el 1770 pel corregidor de la ciutat va comptar 1.215 jornals de vinya i 658 jornals d'olivera, dades que gairebé igualen les xifres de la recanació del 1744 (1.223 i 668 jornals respectivament). (64) ¿No va haver-hi doncs cap alteració significativa entre 1744 i 1770? ¿O va limitar-se don Hortensio Domicio a repetir unes dades oficials no verificades des de feia molts anys?

Altres cadastres de la Segarra presenten alguns símptomes d'augment de la vinya en termes relatius, però tractant-se sempre de nivells molt modestos. El de Sedó, per exemple, dóna uns percentatges de 3,1% el 1716 i de 6,1% el 1734. A les dades recollides el 1818 per a la Contribución General del Reino -no massa fiables, segons Ramon Garrabou- a Verdú la vinya s'hauria extés al llarg del segle XVIII fins assolir un 15,5% de la superfície cultivada. En qualsevol cas, doncs, augments impossibles de comparar en magnitud als del Penedès o el Maresme. (65)

Si en termes quantitativs aquests febles avenços de la vinya a la Segarra difícilment poden relacionar-se amb l'autèntic

progrés vitícola català del set-cents, menys encara es poden identificar, qualitativament, amb una especialització comercial del tipus de cultiu: reproduïen, com hem vist, el sistema de bancals intercalats, i la intercalació promíscua de cultius no té res a veure amb l'especialització comercial. Més aviat és el seu contrari. No li són, doncs, aplicables les virtualitats innovadores, ni la capacitat d'activar un creixement econòmic de signe capitalista, que Emili Giralt, Pierre Vilar i Jaume Torras han postulat convincentment per a l'extensió de cultius mediterranis lligats a l'exportació. (66)

La contesta de Guissona al qüestionari de Zamora reconeixia explícitament la diferència, servint-se del contrast amb l'especialització olivarera de les Garrigues (67):

"Parece sirve de algun estorvo para la cosecha de granos el sembrarse la maior parte de ellos dentro de las viñas, que aun las mas estan plantadas de olivos, y como una cosa priva el buen cultivo de la otra, es motivo, y lo enseña la experiencia, que quedan tales tierras mui cortas en sus productos, pues siendo así que está plantado el termino de bastantes olivos son escassimas las cosechas de Azeite, siendo mejores y mas continuas en partes donde separadamente se cultiva, como en las Villas de Arbeca, Borjas Blancas y otras de aquella comarca."

4. La persistència del guaret i la migradesa dels rendiments.

És en aquest punt on les consideracions de Pierre Vilar es devenen francament contradictòries i incongruents amb la informació de què ara disposem. D'una banda, escriu (68):

"Una bona part del conreu sec dels cereals -sobretot a la Catalunya occidental- roman ... subjecta a condicions ben conegudes: inseguretat de les collites, febles proporcions de sòl conreat cada any, rendiments unitaris mediocres- el blat oscil·la entre el 4 i el 5 per 1.

És veritat que el conreu del blat és rarament exclusiu. La "trilogia mediterrània" -blat, vinya i olivera- regna en un gran nombre de territoris municipals. No arriba sinó a fornir..., tot just una subsistència incerta, i en tot cas estreta, a la comunitat pagesa".

I, més endavant:

"...sembla fora de dubte que a la fi del segle la pura i simple rotació biennal no fou sobrepassada en molts punts".

Però poques pàgines abans i després aquestes afirmacions, coherents amb la imatge que donen les enquestes de Zamora en aquesta part de Catalunya, apareixen del tot contradites:

"En aquests espais limitats, però molt variats, del Maresme a la Vall d'Aneu, de la Selva als altiplans de la Segarra i el Solsonès, el secà, sense mai pretendre d'aconseguir la intensitat productiva del regadiu, elimina el guaret, complica la rotació.(...)

Adhuc a les regions que tot indica com les

més endarrerides... hom assenyala l'aparició i el progrés dels llegums...; s'esdevé que hom intenta a secà... una successió sense discontinuïtat de "blats" de diverses qualitats; el fajol i el mill són sembrats després del forment i el sègol.

Més generalment, hom pot afirmar que les sembres de tardor, després de la collita principal, esdevenen la regla...

No és possible de mesurar l'extensió d'aquest perfeccionament. Tanmateix, el guaret absolut practicat un any cada dos sembla haver esdevingut, entre 1780 i 1790, una excepció. A vegades ha estat substituït per una mena de rotació triennial. Gai rebé a tot arreu hi ha almenys "conreus furtius". No és estrany finalment que el guaret hagi desaparegut enterament, fins i tot a les comarques dedicades només a cereals, com la Segarra o la Plana de Vic..."

El manteniment de l'alternança biennial cereals-guaret, ¿era o no l'excepció? El retrocés del guaret, la introducció de llegums, tubercles i farratges varis a les rotacions, la pràctica furtiva o no del restoble ¿ja eren la norma o encara una rara originalitat? No es tracta de negar l'existència de tots aquests canvis agrícoles a la Catalunya set-centista, sinó de fitar-ne l'abast real al seu interior d'una forma més precisa. A la Segarra i les zones orientals de l'Urgell tots els testimonis coincideixen aclaparadorament en assenyalar la persistència general, pràcticament absoluta, del guaret, i una migradesa comuna dels rendiments per unitat de llavor sembrada entre les fileres de ceps, oliveres i ametllers.

Ja ens ho han dit expressament les contestes de Guissona i tot el bisbat de Solsona a l'enquesta de Zamora: fer compar tir la terra a cultius arboris, als arbustius i a les plantes anuals comportava rendiments molt febles de les dues o tres col lites associades. Per a tots els blats, l'"interrogatori" de 1802 els calculava a Cervera en tres per gra sembrat. (69) Les "Noticias de Cervera" d'Andreu de Massot, més matisades i amb una visió molt més optimista sobre l'estat de l'agricultura, distingien el 1789 tres nivells de rendiments (70):

"Como las tierras son de diferentes calidades, y diferentes los granos de que se siembran, y los años unos fértiles, otros medianos y otros estériles, no es igual lo que dan de fruto, pero computadas todas es tas cosas unas con otras, se puede decir que las de regadío darán como de nueve a diez por cada medida que en ellas se siembra; que las de secano que meramente llevan pan, dan de cinco a seis por media; y las otras que llevan pan y estan plantadas de viñas, olivos, con algunas higueras, almen dros y otros árboles (que como sobre se ha dicho son las mas en notable exceso) dan de tres a cuatro por medida".

Les altres trenta-sis respostes al qüestionari de Zamora analitzades donen una imatge de conjunt força clara i coincident. La majoria també situa els rendiments comuns entre tres i quatre per un. Només Ardèvol, Hostafrancs, Mafet i Veciana els fan arribar fins a cinc en alguns grans, i Rubió d'Agramunt o Torà de Riubregós fins a sis en certs casos. En canvi, nou enquestes els rebaixen fins a 2 ó 2,5, si més no per a determinats cereals. En qualsevol cas, inferiors a 5 habitualment ("en el Urgel vivirian contentos si anualmente lograsen 5 por una",

diu la resposta del bisbat de Solsona):

	mitjana sense es pecificar	xeixa	blat sense es pecificar	sègol o segolós	ordi o ordiós	espelta	civada
Agramunt	3 ó 4						
Ardèvol				4 ó 5		5	
el Canós	3						
Castellnou d'Agramunt	3						
Coscó	3						
Concabella	3						
Donsell d'Agramunt	2,5						
Espígol	3						
Florejacs	3,5						
Gàver	2,5			2,5		2,5	
quadra de Golonor	3						
Guardiola, Mirambell i							
la Portella	4						
Hostafrancs	5						
Mafet			4	4	5		
Malacara				3		3,5 ó 4	
Malgrat	2						
la Manresana	2						
les Pallargues	2						
la Prenyanosa	2			3 ó 4	4	4	
Puelles	2						
Puigverd d'Agramunt		3		3	4		
Renan	3,5						
Riber	2						
Riudovelles			3	3	3		
Rubió d'Agramunt	5 ó 6						
Santa Fe	3						
Sedó	4						
Talavera			2			4	4
Torà			3		5 ó 6		
Vicfred			3			4	
Veciana	5						
mitjana	3,1	3	3	3,4	4,3	3,9	4

Més que eliminar les diferències entre unes i altres respostes amb mitjanes força fictícies i esbiaixades, val la pena tractar d'entendre-les. La contesta de Riudovelles precisava que "en tiempo antiguo y al presente... la cantidad que mas se coge y se siembra es trigo centeno, trigo y cebada, y de los demas pocos se siembran, que muchos años si se siembran no se coge la semilla". A Puelles també insistien que "lo comun es trigo mezcladizo", i a les Pallargues deien que "de las demás simientes de una dos lo mas alto, que la tierra no recrea". Vicfred, Talavera i la quadra de Castellblanc es referiren igualment a la impossibilitat de sembrar profitosament blat bó sense mesclar-lo amb ordi, i sobretot sègol. El quadre de les principals sembradures de cada poble, segons que es desprén de diferents respostes a l'enquesta, posa de manifest el predomini del sègol, l'ordi i el blat, per aquest ordre. Però el blat rarament anava sol, sinó com a mestall segolós i ordiós. Als llocs més alts i freds l'espelta substituïa parcialment l'ordi i el mateix blat:

		sègol o	ordi o		
	xeixa	blat	segolós	ordiós	espelta civada
Agramunt		x	x	x	
Anglesola	x	x	x	x	
Ardèvol		x	x	x	x
el Canós		x	x	x	x
quadra de Castellblanc	x		x	x	x
Coscó		x	x	x	x
Concabella		x	x	x	
Donsell d'Agramunt		x	x	x	
Espígol		x	x	x	
Florejacs		x	x	x	
Gàver			x		x

		sègol o	ordi o		
	<u>xeixa</u>	<u>blat</u>	<u>segolós</u>	<u>ordiós</u>	<u>espelta</u> <u>civada</u>
Guardiola, Mirambell i					
la Portella	x	x	x	x	x
Mafet	x	x	x		
Malacara	x	x		x	
Malgrat		x		x	
la Manresana		x		x	
les Pallargues	x	x	x		
la Prenyanosa	x	x	x	x	
Puelles	x	x	x		
Puigverd d'Agramunt	x		x	x	
Renant	x	x	x		
Riber	x	x	x		
Riudovelles	x	x	x		
Rocabertí	x	x	x		
Rubió d'Agramunt	x	x	x		
Santa Fe			x	x	x
Sedó	x		x	x	x
Talavera			x		x x
Tarroja	x	x	x		
Torà	x	x	x		
Vicfred			x		x
Veciana	x	x	x		

Trobem aquí un altre tret agrari molt antic i de llarga permanència. Don Antoni Albareda, senyor de la quadra de Castellblanc situada entre Renant i Coscó, explicava a Francisco de Zamora que "la cebada... regularmente algunos años la danya el frio como sucedio el año passado de 89, que de 40 quarteras de sembradura no se cogieron mas de 20", i insistia a continuació en què "nos pierde mucho en estos Países la cosecha el Frio tardio..." (71) Un segle més tard el baró cerverí Faust de Dalmasés i de Massot ens aclareix la relació entre el predomini

del segolós i la lluita del pagès segarrenc "amb un clima extremat pels freds de l'hivern i els tardans en plena primavera, que són mes perjudicials" (72):

"es sembrava molt poc blat o xeixa, roja o del país...; molt segolós, perquè es creia mes apropiat al nostre clima fred, ja que essent les branques del sègol més altes que les del forment, abrigaven a les mateixes; ordi, civada, espelta i llavors barrejades que produïen ordiós, el civadós i la pisana. Amb tals circumstàncies, quan la secada, el fred tardà o la pedra (poc freqüent sortosament) no malmetien la collita del tot, es feien tres o quatre llavors, per arribar a set o vuit per excepcio".

Aleshores entenem perquè als indrets alts de la Segarra, com a Gàver o Vicfred, només collien sègol i espelta: "por razon del frio no se cogen otros frutos ni simientes". El nivell mitjà de rendiments s'ha de relacionar amb aquesta adaptació de la sembradura al rigor del clima. Els blats menors, i en tot cas els mestalls, podien encara quaduplicar o triplicar la llavor. El blat bó i la xeixa amb prou feines l'haurien doblat si se sembraven solius.

Aquesta, i no una altra, era la raó principal per la qual el segolós resultava tant "adient" -segons Massot- al consum de la "gent comuna":

"El trigo que se coge es de más que mediana calidad, el centeno y la cebada de muy buena; advirtiendole que de centeno puro, o sólo, no se coge en el término de Cervera; porque con él mezclan una buena parte de trigo, y resulta un grano muy propio para

el abasto de la gente mediana".

En el llibre de blats que a finals del segle XVIII porta va l'ajuntament per controlar la fleca i prevenir especulacions de les subsistències en temps de carestia, llegim el 1791 que

"...el trigo llamado mitadench se compone de quatro cortales de seixa, quatro de trigo llamado Roig y quatro de centeno, y se advierte que para sacar el precio de este mitadench no se han de tomar los precios mas caros, si (no) que se han de tomar los mas baratos... pues así siempre ha sido costumbre y consuetud".

Aquelles proporcions entre sembra i collita dels anys 1789-91 no presenten canvis de cap mena en relació a les de principis del segle XVIII. De l'estudi de vàries "respostes generals" de 1716 Ramon Garrabou ha obtingut xifres molt semblants: el rendiment màxim només podia arribar, per a l'ordi, a sis per un, i a cinc per un amb blat sembrat en regadiu; els mestalls diversos, el sègol i l'espelta donaven dues o tres vegades la unitat de sembra. (73) La contesta de Biosca, redactada per Josep Corts, té l'avantatge de distingir a la vegada qualitats de terra i cereal sembrat. Això ens confirma que els mestalls i l'espelta predominaven a les terres mediocres -la majoria- mentre el blat i l'ordi es reservaven pels troços millors i força escassos (74):

		<u>tipus de sembra</u>				
		<u>blat</u>	<u>ordi</u>	<u>mestalls</u>	<u>espelta</u>	<u>civada</u>
<u>qualitats</u> <u>de la</u> <u>terra</u>	1a	4	6			
	2a			3		
	3a				3	3

Al cap d'un segle els informes de l'administració napoleònica ocupant tornen a confirmar-nos, el 1812-13, la feblesa general dels rendiments. "Les terres cultivées se divisent en deux classes -diu un rapport de l'arrondissement de Cervera-, terres arrosées et non arrosées" (75):

"Un journal de terre arrosée, en premiere qualité, peut produire, brut neuf fois les semences. Et en qualité médiocre trois fois, terme moyen 6. (...)

Un journal de terre non arrosée, en premiere qualité peut produire brut six fois la semence, et en derniere classe deux fois seulement, terme moyen 4."

La comptabilitat de les terres administrades per l'Església parroquial de Cervera en el tombant dels segles XVIII i XIX ens demostra, malgrat la fragmentarietat de les dades, que totes aquelles estimacions en documents oficials no infravaloraven els rendiments reals. El segolós sembrat a la "vinya" de les Franqueses, entre fileres de ceps i oliveres als llindars, va rendir com a mitjana els anys 1782-1805 un 2,45 per unitat sembrada. A la "vinya" dita del bosc la sembra intercalada de segolós va donar de mitjana 2,64 entre 1811 i 1819, i 3,12 l'ordi els anys 1810-13. (76) Els anys més bons situaren aquests rendiments en els màxims de, respectivament, 3,04, 4,62 i 4,25.

Ramon Garrabou ha trobat nivells semblants de productivitat agrària en els comptes de diverses finques de la comarca a mitjan segle XIX. Una família de Montpalau obtingué els següents rendiments mitjans entre 1846 i 1857: 3,2 per grà sembrat l'espelta, 3,9 el segolós, 5,6 la pisana, 5,8 el blat

roig, 8,5 l'ordi. (77) Però aquí succeeix el mateix que amb l'estudi del sistema intercalar de conreu: a les dècades centrals del segle XIX comencen a detectar-se alguns símptomes de canvi que, tot i ser molt modestos, semblen ja prefigurar l'època de profundes -i traumàtiques- transformacions del període següent, marcat pel cicle vitícola de la fil·loxera. Diverses sèries de rendiments a Guissona, Castellfollit de Riubregós i Sant Martí de la Morana presenten unes mitjanes per a tot el període 1845-69 gairebé idèntiques a les d'etapes precedents; però una anàlisi més acurada dels diferents períodes cíclics revela una lleugera elevació entre 1846 i 1855 que es manté a la dècada següent, i que Ramon Garrabou interpreta com a resultat d'unes condicions climatològiques favorables unides a un ús més intensiu d'adobs en una conjuntura alcista dels preus agrícoles. Millores tècniques decisives semblen, en canvi, encara del tot excloses. (78) De fet haurien pressuposat la prèvia substitució del sistema policultural intercalat.

A més de rendiments baixos dels cereals sembrats entre ceps, aquest sistema comportava la continuïtat estricta del guaret. Els bancals de sembradura descansaven alternativament, l'un si l'altre no, cada any. També en això tots els testimonis fins a mitjan segle XIX són plenament coincidents i inequívocs. La pura i simple rotació biennal no fou sobrepassada en el conreu de secà de la Segarra. La resposta de 1802 diu lapidàriament que a Cervera la meitat de tota la terra de secà en cultiu descansava anualment. (79)

Fora de les "sorts" de regadiu, els horts i els farraginals -aquests darrers anomenats algú cop "restoblets"-, no hi

ha indicis ni d'una intensificació del cultiu, ni de la introducció de noves plantes a la rotació cereals-guaret. En un de terminat moment la resposta a l'enquesta de Zamora per a tot el bisbat de Solsona parla de qué "se siembran más legumbres y mas varias en este tiempo que en otros y fatigan mucho la tierra y la debilitan para la cosecha de trigo". Però això deu referir-se probablement a d'altres comarques de les abarcades per aquell bisbat, i tampoc és segur que es refereixi al secà. Hom veu, de tota manera, l'avenç dels llegums amb considerable recança, assimilant-lo a un restoble exahuridor del sòl.

Davant les veus que s'alçaven cridant l'atenció sobre els perills de les roturacions, que es feien en detriment del bestiar i disminuïen els adobs, la Reial Audiència era partidària de seguir extenent els conreus -contra el parer de la Intendència- i suggeria difondre el cultiu de farratges com la trepadella o l'erb en els guarets, que ja s'havia iniciat a la Plana de Vic i altres llocs, per obtenir noves pastures sense deturar l'avenç agrícola. Malgrat aquest entusiasme productivista, l'informe de l'Audiència del 1766 havia de reconèixer que les dites sèmres eren impracticables a força guarets, com els de la Segarra, "por sembrarse trigos en muchas tierras plantadas de olivos con viña clara". (79 bis)

Tots els testimonis de la Segarra en el segle XVIII i primera meitat del XIX presenten la sembra de llegums limitada quasi sempre al regadiu, excepte quan de vegades els guixons o pedrerols s'incorporaven a la rotació tradicional com un "grà grosser" més. (80) Els llegums que apareixen esmentats com a produccions importants a les poblacions de la comarca, al cos

tat dels blats, el vi i el cànem, a la Relación de Vicente Frígola el 1824, o al Diccionario de Madoz el 1847, eren, gairebé invariablement, acompanyants dels canemars a l'horta o el regadiu.

A mitjan segle XIX Ramon Garrabou ha trobat la persistència de la rotació sembrat-guaret, d'un any per l'altre, de forma rígida. Aquells mateixos anys els administradors de les finques de Castellfollit de Riubregós, Guissona i Sant Martí de la Morana estudiades per Garrabou assajaren sense èxit importar de Berga el cultiu de la trepadella als rostolls i guarets. Tampoc les veces o el pedrerol obtenien resultats prou satisfactoris per intensificar-ne la sembra, i els intents de "tardanies" o segones collites amb faves, morenc, cigrons, mongetes, fajol i altres plantes se saldaren amb un fracàs rotund. Només el conreu de patates -que el 1802 encara es desconeixien a Cervera (81), però Madoz ja les esmenta el 1847 a certs indrets de la Segarra- va mantenir-se fins els anys seixanta del segle XIX. Aleshores l'administrador va per fi concloure que degut a la manca de pluges les innovacions "no salen conforme yo creo", "pero si el trigo i bino tiene este precio lo mejor sera no cuidarse de nada mas". (82)

El 1790 el senyor i conductor del casalici de la quadra de Castellblanc, don Antoni Albareda, ja havia pretés aconseguir un prat d'alfals per alimentar a l'hivern els muls i eugues amb què volia reemplaçar els bous de l'explotació; "pero como se havia de regar de la agua de la misma balsa que riega el huerto, se ve que faltaria la agua pà el huerto, que es mas principal, y es preciso dexar perder y secarse el mencionado pradito,